

MAM § PRAWO

Nr 10 / 2013 r.

projekt realizuje:

**STOWARZYSZENIE
INICJATYW
SAMORZĄDOWYCH**

Bezpłatne Porady Prawne i Obywatelskie

publikacja dystrybuowana bezpłatnie

www.sis-dotacje.pl

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Człowiek - Najlepsza Inwestycja

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

MAM § PRAWO

Realizator projektu:**Stowarzyszenie Inicjatyw Samorządowych**

ul. Narutowicza 56a, 20-016 Lublin
tel. 81 53 43 200, 81 53 43 203
www.sis-dotacje.pl, info@sis-dotacje.pl

Partner projektu:**Urząd Miejski w Opolu Lubelskim**

ul. Lubelska 4, 24-300 Opole Lubelskie
tel. 81 827 72 45, fax 81 827 72 00
www.opolelubelskie.pl, sekretariat@opolelubelskie.pl

Źródło finansowania:**Program Operacyjny Kapitał Ludzki 2007-2013**

Priorytet V. Działanie 5.4. Poddziałanie 5.4.2
„Rozwój dialogu obywatelskiego”
Instytucja wdrażająca: Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Człowiek - najlepsza inwestycja

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Szanowni Państwo

Przed Państwem kolejny, **dziesiąty** już numer kwartalnika wydawanego w ramach projektu „Mam Prawo” współfinansowanego z Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki.

Ta okrągła liczba skłania do podsumowań. Po dwóch latach działalności wiemy już na pewno, że oferowane przez nas wsparcie jest niezwykle potrzebne i oczekiwane przez społeczeństwo. Bardzo cieszy nas fakt, że promowana przez nas idea bezpłatnego poradnictwa prawnego została tak dobrze przyjęta przez mieszkańców naszego regionu oraz działające na ich rzecz instytucje – rynku pracy, pomocy społecznej, jednostki samorządowe. Najlepszym i najcenniejszym dla nas potwierdzeniem trafności i skuteczności podjętych działań jest liczba udzielonych porad, a liczba ta jest imponująca – 70 000.

Ta pozytywna reakcja na naszą ideę i niepodważalne efekty jej wdrażania zaowocowały

wał kolejny projektem, dzięki któremu rozbudowaliśmy opracowany przez nas system poradnictwa prawnego i obywatelskiego obejmując pomocą prawną mieszkańców kolejnych powiatów. Dzisiaj poradnictwo prawne dostępne jest już dla mieszkańców 14 powiatów województwa lubelskiego, a swoje stacjonarne biura prowadzimy w dziewięciu miejscowościach regionu.

Niebagatelną rolę w upowszechnianiu idei poradnictwa prawnego odgrywa niniejsza publikacja. To od lektury naszego kwartalnika często zaczyna się proces uświadamiania sobie, że problemy z którymi dana osoba się boryka są rozwiązywalne na drodze prawnej i że istnieje profesjonalna instytucja, która fachowo i – co najważniejsze – bezpłatnie pomoże w ich rozwiązaniu.

Ewidentne dowody na skuteczność i efektywność systemu, skłoniły nas do opracowania rozwiązań systemowych dla całego województwa lubelskiego. Będziemy zabiegać o to by wraz z końcem finansowania realizowanych przez nas projektów tak cenne dla Państwa wsparcie mogło dalej być oferowane. Jediną realną szansę w tym zakresie stwarzają środki nowego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020, który jest obecnie w fazie konstruowania.

Planujemy złożyć na ręce Marszałka Województwa opracowany przez nas projekt budowy regionalnego systemu poradnictwa prawnego z wnioskiem o wpisanie go na listę kluczowych projektów RPO WL 2014-2020. System oprócz znanych Państwu form wsparcia rozszerzony będzie o nowe komponenty – m.in. program edukacyjny dla szkół oraz narzędzia wsparcia prawnego samorządów i przedsiębiorstw.

Korzystając z okazji zwracamy się z prośbą do wszystkich Państwa, którym bliska jest idea bezpłatnego poradnictwa prawnego

go o wsparcie dla naszej koncepcji na etapie konsultacji ostatecznego kształtu RPO WL.

SIS będąc autorem najbardziej kompleksowego i innowacyjnego rozwiązania w tym obszarze w Polsce serdecznie zaprasza samorządy i organizacje pozarządowe do współpracy celem wypracowania kompleksowych i modelowych rozwiązań dla całego województwa lubelskiego. W tym celu prosimy Państwa o kontakt z naszą instytucją

Zapraszam do lektury naszego kwartalnika. Znajdziecie w nim Państwo artykuły dotyczące świadczeń z pomocy społecznej, praw pokrzywdzonego, sankcji za prowadzenie pojazdów pod wpływem alkoholu i środków odurzających, a także zmian w NFZ. Pokazujemy również w jakiej sytuacji można unieważnić małżeństwo oraz czym różni się unieważnienie małżeństwa od rozwodu. Klienci Biur Porad Prawnych i Obywatelskich często się do nas zgłaszają w sprawach spadkowych, dlatego też w 10 nr kwartalnika omówiono takie tematy jak: odnalezienie testamentu, odwołanie darowizny czy wydziedziczenie.

Zachęcam do włączenia się w promocję i upowszechnianie kwartalnika, a także do współpracy z naszą redakcją – chętnie omówimy na łamach naszej publikacji, każde nurtujące Państwa zagadnienie.

Zapraszam do lektury

Krzysztof Szydłowski

Prezes Zarządu

Stowarzyszenia Inicjatyw Samorządowych

Honorowy Patronat:

Krzysztof Hetman

Marszałek Województwa Lubelskiego

Arkadiusz Bratkowski

Posel do Parlamentu Europejskiego

W numerze:

- „Jazda na podwójnym gazie” – co grozi kierowcy?
- Świadczenia z pomocy społecznej
- prawa pokrzywdzonego w postępowaniu karnym
- Unieważnienie małżeństwa a rozwód
- Pacjent u lekarza - zmiany
- Wydziedziczenie spadkobiercy, odwołanie darowizny oraz testament odnaleziony po latach
- Sprzedaż mieszkań pod nadzorem. Zmiany w umowach z deweloperami

Liczba udzielonych porad

UDZIELILIŚMY JUŻ
PONAD

70 000 PORAD!

NASZYM CELEM DO KOŃCA PROJEKTU
W KWIECNIU 2014 ROKU JEST
UDZIELENIE: **80 000** PORAD

POMIMO, IŻ WSKAŹNIK PROJEKTOWY WYNOŚI
36 000 PORAD, W TYM UDZIELONYCH
INTERNETOWO Z WYKORZYSTANIEM FORMULARZA
E-PORADY, ZNAJDUJĄCEGO SIĘ NA STRONIE
PROJEKTU www.MamPrawo.eu

**POTRZEBUJESZ
POMOCY PRAWNEJ ?
Zgłoś się do nas !**

„Jazda na podwójnym gazie” – co grozi kierowcy?

Małgorzata Repelewicz - prawnik, doradca prawny

Jazda pod wpływem alkoholu to jedno z częstych przewinień polskich kierowców. Nie oznacza to jednak, że wszyscy złapani na gorącym uczynku prowadzili „na podwójnym gazie” świadomie. Część z nich to tzw. wczorajsi kierowcy, którzy wsiadając do samochodu, nie zdawali sobie sprawy z tego, że poziom alkoholu w ich krwi wynosi co najmniej 0,2 promila.

W zależności od poziomu alkoholu u kierującej czyn ten może stanowić wykroczenie lub przestępstwo.

Ustalanie stopnia trzeźwości danej osoby najczęściej ustalane jest za pomocą przenośnych lub stacjonarnych analizatorów trzeźwości („dmuchanie w balonik” czy coraz popularniejsze alkomaty bezustnikowe) lub analizy krwi. W przypadku badań alkomatowych duże znaczenie praktyczne może mieć błąd pomiarowy urządzenia. Ma to miejsce zwłaszcza w przypadku wyników graniczących z normami stanu nietrzeźwości lub stanu po użyciu alkoholu. Gdy wynik badania nieznacznie przekracza prawnie istotne progi, odjęcie błędu pomiarowego może prowadzić do zmiany klasyfikacji prawnej, a nawet bezkarności.

Równie istotne znaczenie ma aktualnie ważny atest danego urządzenia. Badanie

analizatorem, który nie jest odpowiednio zalegalizowany, nie będzie miało znaczenia dowodowego. Stosowanie różnego rodzaju analizatorów, a także badania krwi, nie wyczerpuje jednak wszystkich możliwości dowodzenia stanu nietrzeźwości lub po użyciu alkoholu. Może być to ustalane za pomocą „klasycznych” metod dowodowych jak zeznania świadków lub wyjaśnienia oskarżonego.

Kiedy kierowca jest w stanie nietrzeźwości, a kiedy w stanie po spożyciu alkoholu?

Wiele osób ocenia swoją trzeźwość na podstawie samopoczucia. Wydaje im się, że wszystko jest w porządku, podczas gdy w ich krwi krąży jeszcze spora ilość alkoholu. Kierowca prowadzący pojazd mechaniczny przy zawartości alkoholu w organizmie, która wynosi lub prowadzi do stężenia we krwi od 0,2

do 0,5‰ lub od 0,1 do 0,25 mg w 1 dm³ wydychanego powietrza – Stan po użyciu alkoholu – popełnia wykroczenie z art. 87 kodeksu wykroczeń.

Przekroczenie powyższej normy definiowane jest jako stan nietrzeźwości występuje gdy zawartość alkoholu we krwi przekracza 0,5 promila albo prowadzi do stężenia przekraczającego tę wartość lub zawartość alkoholu w 1 dm³ wydychanego powietrza przekracza 0,25 mg albo prowadzi do stężenia przekraczającego tę wartość. Kierowanie pojazdem mechanicznym w stanie nietrzeźwości jest już przestępstwem!

Czyny karalne związane z prowadzeniem pojazdu pod wpływem odurzenia

Art. 178a § 1 kodeksu karnego: Kto, znajdując się w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego, prowadzi pojazd mechaniczny w ruchu lądowym, wodnym lub powietrznym, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

§ 2 Kto, znajdując się w stanie nietrzeź-

wości lub pod wpływem środka odurzającego, prowadzi na drodze publicznej, w strefie zamieszkania lub w strefie ruchu inny pojazd niż określony w § 1, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.

wystarczy tu samo prowadzenie pojazdu w stanie nietrzeźwości bez żadnych dodatkowych skutków. Przestępstwo to jest dokonane już od początku prowadzenia danego pojazdu.

W § 1 tego artykułu poddano karze prowadzenie pojazdu mechanicznego w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego. Za pojazd mechaniczny uważany jest zasadniczo pojazd wyposażony w silnik. Do tej kategorii zalicza się także pojazdy samobieżne. Najbardziej popularnym przykładem pojazdu mechanicznego jest oczywiście samochód. Jako inne przykłady mogą służyć pociągi, tramwaje, motocykle lub motorowery. Podlegające karze prowadzenie pojazdu mechanicznego może odbywać się zarówno w ruchu lądowym, wodnym, jak i powietrznym. Dotyczy więc także prowadzenia samolotu czy motorówki. Przestępstwo to można popełnić w każdym miejscu, gdzie odbywa się ruch pojazdów.

Za prowadzenie pojazdu nie jest uznawane pchanie pojazdu, który nie ma włączonego silnika. Zaliczyć tu jednak można kierowanie pojazdem z wyłączonym silnikiem, holowanym przy pomocy linki holowniczej. To przestępstwo zagrożone jest grzywną, karą ograniczenia wolności, lub pozbawienia wolności do lat dwóch. Dodatkowo, w przypadku skazania za to przestępstwo, sąd ma obowiązek nałożyć środek karny w postaci zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych wszelkich lub określonego rodzaju (np. jednoślądów).

Orzeczony środek karny może zostać nałożony na okres od roku do lat 10. Obowiązuje on od dnia uprawomocnienia się orzeczenia. Okres nałożonego zakazu nie biegnie jednak w razie pozbawienia wolności, także w innej sprawie. Wobec osoby, na którą nałożono wymieniony zakaz, sąd orzeka obowiązek zwrotu dokumentu uprawniającego do kierowania pojazdem. Do czasu jego wykonania okres zakazu nie biegnie.

W § 2 tego artykułu zostało określone przestępstwo polegające na prowadzeniu innego pojazdu, niż mechaniczny, w stanie nietrzeźwości lub wpływem środków odurzających. Takim pojazdem może być rower, hulajnoga lub pojazd zaprzęgowy. Karalne prowadzenie takiego pojazdu może odbywać się jedynie na drodze publicznej lub strefie zamieszkania.

Inne przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji

Popełnienie niektórych przestępstw, innych niż określonych w art. 178a kodeksu karnego, przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji, w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego, powoduje podwyższenie wysokości groźących sankcji. Dotyczy to:

- *Art. 173 kk – spowodowania katastrofy w ruchu lądowym, wodnym lub powietrznym,*
- *Art. 174 kk – spowodowania bezpośredniego niebezpieczeństwa katastrofy w ruchu lądowym wodnym lub powietrznym,*
- *Art. 177 kk – spowodowanie wypadku w ruchu lądowym, wodnym lub powietrznym.*

Zgodnie z art. 178 § 1 kk., popełnienie wymienionych przestępstw w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego, powoduje podwyższenie dolnej oraz górnej granicy ustawowego zagrożenia o połowę.

Przykład: Przestępstwo określone w art. 173§1 kk zagrożone jest karą od roku do 10 lat pozbawienia wolności. W przypadku jego popełnienia w rozpatrywanym stanie, granice groźących sankcji zostaną podwyższone i wyniosą od roku i 6 miesięcy do lat 15.

Kara za prowadzenie pojazdu w stanie po spożyciu alkoholu a w stanie nietrzeźwości

Za prowadzenie pojazdu po użyciu alkoholu, gdy zawartość alkoholu we krwi wynosi od 0,2 do 0,5 promila, kierowcy grozi zakaz prowadzenia pojazdów do lat 3 oraz 30 dni aresztu lub grzywna do 5000 zł. Jeśli stężenie alkoholu we krwi kierowcy przekracza 0,5 promila grozi mu zakaz prowadzenia pojazdów do 10 lat, kara pozbawienia wolności do 2 lat oraz grzywna w wysokości do 720 000 zł.

Zagrożone karą do 5 lat więzienia są osoby, które wcześniej skazane były za przestępstwo przeciwko bezpieczeństwu komunikacji popełnione w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego lub też ponownie prowadziły pojazd w okresie orzeczonego wobec nich zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych.

Kierowcy pod wpływem alkoholu, którzy spowodowali wypadek ze skutkiem śmiertelnym lub ciężki uszczerbek na zdrowiu, grozi dożywotni zakaz prowadzenia pojazdów, kara pozbawienia wolności do lat 12 i grzywna w wysokości do 720 000 zł. Pozbawiony na zawsze prawa jazdy będzie również sprawca takiego wypadku, który zbiegł z miejsca wypadku.

W przypadku niektórych przestępstw, popełnienie ich w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego, powoduje dożywotni zakaz prowadzenia pojazdów. Sąd orzeka zakaz prowadzenia pojazdów mechanicznych na zawsze w przypadku, gdy:

- *sprawca w czasie popełnienia przestępstwa określonego w art. 173 (katastrofa komunikacyjna), którego następstwem jest śmierć innej osoby lub ciężki uszczerbek na jej zdrowiu, był w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego lub zbiegł z miejsca zdarzenia, chyba że zachodzi wyjątkowy wypadek,*

uzasadniony szczególnymi okolicznościami,

- *sprawca w czasie popełnienia przestępstwa określonego w art. 177 § 2 (spowodowanie wypadku komunikacyjnego ze skutkiem śmiertelnym lub skutkiem w postaci ciężkiego uszczerbku na zdrowiu), był w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego lub zbiegł z miejsca zdarzenia, chyba że zachodzi wyjątkowy wypadek, uzasadniony szczególnymi okolicznościami,*

- *sprawca w czasie popełnienia przestępstwa określonego w art. 355 § 2 (spowodowanie wypadku komunikacyjnego ze skutkiem śmiertelnym lub skutkiem w postaci ciężkiego uszczerbku na zdrowiu przez żołnierza prowadzącego uzbrojony pojazd mechaniczny) był w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego lub zbiegł z miejsca zdarzenia, chyba że zachodzi wyjątkowy wypadek, uzasadniony szczególnymi okolicznościami.*

Sąd orzeka zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych na zawsze w razie ponownego skazania osoby prowadzącej pojazd mechaniczny w warunkach określonych w powyższych punktach. W tym przypadku nie ma już zastosowania wyjątkowy wypadek, uzasadniony szczególnymi okolicznościami.

Odpowiedzialność cywilna

Prowadząc pojazd pod wpływem alkoholu (jeśli przekroczymy dopuszczalne normy), nie tylko ryzykujemy grzywnę i zatrzymanie prawa jazdy – konsekwencje mogą być znacznie większe a wśród nich należy m.in. brak odszkodowania.

Należy pamiętać, że kierowca, który decyduje się na jazdę pod wpływem alkoholu oraz innych środków odurzających nie jest chroniony ubezpieczeniem wynikającym z polis OC ani ubezpieczeń dobrowolnych (AC, NNW). Ubezpieczyciel – oczywiście – wypłaci odszkodowanie należne poszkodowanemu. Zażąda jednak zwrotu całości wypłaconej kwoty od sprawcy wypadku, w ramach tak zwanego regresu ubezpieczeniowego.

Może się okazać, że skutki jednorazowej lekkomyślności będą ponoszone w niektórych przypadkach nawet dożywotnio. Na wysokość świadczeń odszkodowawczych należnych poszkodowanemu składają się zarówno koszty naprawy uszkodzonego pojazdu, jak również koszty leczenia, sprzętu medycznego, rehabilitacji, zadośćuczynienie za doznaną krzywdę, a nawet dożywotnia renta.

W ubezpieczeniach dobrowolnych (autocasco, polisy od następstw nieszczęśliwych wypadków, ubezpieczenia na życie) **ogólne warunki ubezpieczenia przewidują zazwyczaj całkowite wyłączenie odpowiedzialności ubezpieczyciela za szkody spowodowane przez osobę będącą pod wpływem alkoholu lub substancji odurzających. Nieodpowiedzialność ubezpieczonego może zatem pokutować koniecznością samodzielnego pokrycia szkód za wyrządzone szkody.** Posiadający AC kierowca nie otrzyma odszkodowania za rozbity samochód i dodatkowo poniesie wszelkie konsekwencje prawne związane z prowadzeniem pojazdu pod wpływem alkoholu.

Trzeba być świadomym, że w sytuacji, kiedy w wypadku ktoś zostanie poważnie ranny lub zginie, kwoty odszkodowania mogą sięgnąć setek tysięcy złotych. Zazwyczaj w takich przypadkach sądy orzekają karę bezwzględnie pozbawienia wolności nawet do 10 lat.

Ustalenie stopnia naruszenia funkcji psychomotorycznych w przypadku innych środków odurzających.

Większe trudności wywołuje ustalenie stopnia naruszenia funkcji psychomotorycznych w przypadku innych środków odurzających. W prawie karnym występują pojęcia: „pod wpływem środka odurzającego” oraz, porównywany do alkoholu, „stan po użyciu innego podobnie działającego środka”. Wydaje się, że zakres pojęciowy obu wyrażeni jest taki samy. Brak jest natomiast jasnego kryterium wyróżniającego poszczególne stopnie odurzenia. Rozróżnienie poszczególnych stanów ma więc bardziej ocenny charakter niż w przypadku alkoholu i zależy w tym wypadku od ustalonego stopnia naruszenia czynności psychomotorycznych.

Bezspornie po wypiciu alkoholu lepiej trzymać się z dala od auta – nawet zaparkowa-

nego. Choć w świetle prawa wykroczenie lub przestępstwo (w zależności od stężenia alkoholu we krwi) popełniają kierowcy prowadzący pojazd, to jednak zdarzały się przypadki, kiedy kierowcy spożywający trunki wysokokawowe za kierownicą stojącego auta byli oskarżani o jazdę pod wpływem alkoholu. Można oczywiście przed sądem próbować udowodnić swoje racje, ale nie jest to łatwe, zatem lepiej unikać takich sytuacji.

Kierowca może być ukarany za prowadzenie auta nie tylko na drogach publicznych, ale też na drogach wewnętrznych, w strefach zamieszkania i innych miejscach, w których odbywa się ruch ogólnodostępny, np. parkingi pod marketami i centrami handlowymi. Z wyroków sądów wynika jednak, że przestępstwem nie jest poruszanie się pod wpływem alkoholu po własnej działce, łące, sadzie lub drodze prywatnej, która dostępna jest wyłącznie dla określonego, wąskiego grona osób. ■

Świadczenia z pomocy społecznej

Kamila Niziołek-Duda – prawnik, doradca prawny

Świadczenia z pomocy społecznej umożliwiają przezwyciężanie trudnych sytuacji życiowych tym, którzy nie są w stanie sami ich pokonać, wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości.

Pomoc społeczna, regulowana ustawą z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, ma zatem za zadanie wspierać osoby

w wysiłkach zmierzających do zaspokojenia ich niezbędnych potrzeb i umożliwić im życie w warunkach odpowiadających godności człowieka.

Kolejnym ważnym zadaniem pomocy społecznej jest także zapobieganie trudnym sytuacjom życiowym przez podejmowanie działań zmierzających do usamodzielnienia osób i rodzin oraz ich integracji ze środowiskiem.

Aby ubiegać się o świadczenia z pomocy

społecznej należy zgłosić się do ośrodka pomocy społecznej (miejskiego lub gminnego) w swoim miejscu zamieszkania. Podstawą, dającą możliwość przyznania świadczenia z pomocy społecznej jest wywiad środowiskowy przeprowadzony przez pracownika socjalnego – w ciągu 14 dni od daty otrzymania informacji o potrzebie przyznania świadczenia lub o zmianie sytuacji osobistej czy też majątkowej osoby lub rodziny korzystającej z pomocy – w miejscu zamieszkania bądź w innym miejscu stałego lub czasowego pobytu osoby zainteresowanej.

Prawo do świadczeń z pomocy społecznej przysługuje osobom i rodzinom, których dochód na osobę nie przekracza:

- osobie samotnie gospodarującej, której dochód nie przekracza kwoty 542 zł;
- osobie w rodzinie, w której dochód na osobę nie przekracza kwoty 456 zł;

- rodzinie, której dochód nie przekracza sumy kwot kryterium dochodowego na osobę w rodzinie.

Jednocześnie prawo do świadczeń z pomocy społecznej uzależnione jest od wystąpienia co najmniej jednego z powodów enumeratywnie wymienionych w ustawie o pomocy społecznej:

- ubóstwa,
- sieroctwa,
- bezdomności,
- bezrobocia,
- niepełnosprawności,
- długotrwałej lub ciężkiej choroby,
- przemocy w rodzinie,
- potrzeby ochrony macierzyństwa lub wielodzietności,
- bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego, zwłaszcza w rodzinach niepełnych lub wielodzietnych,
- braku umiejętności przystosowania do życia młodzieży opuszczającej placówki opiekuńczo-wychowawcze,
- trudności w integracji osób, które otrzymały status uchodźcy,
- trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego,
- alkoholizmu lub narkomanii,

- zdarzenia losowego i sytuacji kryzysowej,
- klęski żywiołowej lub ekologicznej.

Rodzaje świadczeń z pomocy społecznej

Zgodnie z art. 36 ustawy o pomocy społecznej świadczenie z pomocy społecznej mogą mieć charakter pieniężny i niepieniężny.

Świadczenia pieniężne to:

- zasiłek stały,
- zasiłek okresowy,
- zasiłek celowy i specjalny zasiłek celowy,
- zasiłek i pożyczka na ekonomiczne usamodzielnienie,
- pomoc na usamodzielnienie oraz na kontynuowanie nauki,
- świadczenie pieniężne na utrzymanie i pokrycie wydatków związanych z nauką języka polskiego dla cudzoziemców, którzy uzyskali w Rzeczypospolitej Polskiej status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą,
- wynagrodzenie należne opiekunowi z tytułu sprawowania opieki przyznane przez sąd;

Świadczenia niepieniężne to

- praca socjalna,
- bilet kredytowany,

1) pełnoletniej osobie samotnie gospodarującej, niezdolnej do pracy z powodu wieku lub całkowicie niezdolnej do pracy, jeżeli jej dochód jest niższy od kryterium dochodowego osoby samotnie gospodarującej;

2) pełnoletniej osobie pozostającej w rodzinie, niezdolnej do pracy z powodu wieku lub całkowicie niezdolnej do pracy, jeżeli jej dochód, jak również dochód na osobę w rodzinie są niższe od kryterium dochodowego na osobę w rodzinie.

Zasiłek okresowy

Zasiłek okresowy, zgodnie z brzmieniem art. 38 ustawy o pomocy społecznej przysługuje w szczególności ze względu na długotrwałą chorobę, niepełnosprawność, bezrobocie, możliwość utrzymania lub nabycia uprawnień do świadczeń z innych systemów zabezpieczenia społecznego:

- składki na ubezpieczenie zdrowotne,
- składki na ubezpieczenia społeczne,
- pomoc rzeczowa, w tym na ekonomiczne usamodzielnienie,
- sprawienie pogrzebu,
- poradnictwo specjalistyczne,
- interwencja kryzysowa,
- schronienie,
- posiłek,
- niezbędne ubranie,
- usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania, w ośrodkach wsparcia oraz w rodzinnych domach pomocy,
- specjalistyczne usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania oraz w ośrodkach wsparcia,
- mieszkanie chronione,
- pobyt i usługi w domu pomocy społecznej,
- pomoc w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych, w tym w mieszkaniu chronionym, pomoc w uzyskaniu zatrudnienia, pomoc na zagospodarowanie – w formie rzeczowej dla osób usamodzielnianych

Wybrane rodzaje świadczeń pieniężnych i niepieniężnych

Zasiłek stały

Zasiłek stały, zgodnie z art. 37 ustawy o pomocy społecznej, przysługuje:

- osobie samotnie gospodarującej, której dochód jest niższy od kryterium dochodowego osoby samotnie gospodarującej;
- rodzinie, której dochód jest niższy od kryterium dochodowego rodziny.

Zasiłek celowy

W celu zaspokojenia niezbędnej potrzeby bytowej może być przyznany zasiłek celowy. Zasiłek celowy, zgodnie z art. 39 ustawy o pomocy społecznej, może być przyznany w szczególności na: pokrycie części lub całości kosztów zakupu żywności, leków i leczenia, opału, odzieży, niezbędnych przedmiotów użytku domowego, drobnych remontów i napraw w mieszkaniu, a także kosztów pogrzebu.

Zasiłek celowy może być przyznany również osobie albo rodzinie, które poniosły straty w wyniku zdarzenia losowego lub klęski żywiołowej lub ekologicznej.

Zasiłek i pożyczka na ekonomiczne usamodzielnienie

Art. 43 ustawy o pomocy społecznej daje możliwość gminie przyznania osobie albo rodzinie pomocy w formie pieniężnej lub rzeczowej, w celu ekonomicznego usamodzielnienia.

Pomoc w formie pieniężnej w celu ekonomicznego usamodzielnienia może być przyznana w formie jednorazowego zasiłku celowego lub nieoprocentowanej pożyczki. Warunki udzielenia i spłaty pożyczki oraz jej zabezpieczenie określa się w umowie z gminą. **Pożyczka może być umorzona w całości lub w części, jeżeli przyczyni się to do szybszego osiągnięcia celów pomocy społecznej.** Pomoc w formie rzeczowej w celu ekonomicznego usamodzielnienia następuje przez udostępnienie maszyn i narzędzi pracy stwarzających możliwość zorganizowania własnego warsztatu pracy oraz urządzeń ułatwiających pracę niepełnosprawnym.

Pomoc w celu ekonomicznego usamodzielnienia nie przysługuje, jeżeli osoba lub rodzina ubiegająca się otrzymała już pomoc na ten cel z innego źródła.

Praca socjalna

Praca socjalna, zgodnie z art. 45 ustawy o pomocy społecznej, świadczona jest na rzecz poprawy funkcjonowania osób i rodzin w ich środowisku społecznym. Praca socjalna prowadzona jest:

- *z osobami i rodzinami w celu rozwinięcia lub wzmocnienia ich aktywności i samodzielności życiowej;*

- *ze społecznością lokalną w celu zapewnienia współpracy i koordynacji działań instytucji i organizacji istotnych dla zaspokajania potrzeb członków społeczności.*

- *Praca socjalna może być prowadzona w oparciu o kontrakt socjalny. W pracy socjalnej wykorzystuje się właściwe tej działalności metody i techniki, stosowane z poszanowaniem godności osoby i jej prawa do samostanowienia. Praca socjalna świadczona jest osobom i rodzinom bez względu na posiadany dochód.*

Poradnictwo specjalistyczne

Poradnictwo specjalistyczne, w szczególności prawne, psychologiczne i rodzinne, jest świadczone, zgodnie z art. 46 ustawy o pomocy społecznej, osobom i rodzinom, które mają trudności lub wykazują potrzebę wsparcia w rozwiązywaniu swoich problemów życiowych, bez względu na posiadany dochód.

Interwencja kryzysowa

Interwencja kryzysowa stanowi zespół interdyscyplinarnych działań podejmowanych na rzecz osób i rodzin będących w stanie kryzysu (art. 47 ustawy o pomocy społecznej). Celem interwencji kryzysowej jest przywrócenie równowagi psychicznej i umiejętności samodzielnego radzenia sobie, a dzięki temu zapobieganie przejściu reakcji kryzysowej w stan chronicznej niewydolności psychospołecznej. Interwencją kryzysową obejmuje się osoby i rodziny bez względu na posiadany dochód. W ramach interwencji kryzysowej udziela się natychmiastowej specjalistycznej pomocy psychologicznej, a w zależności od potrzeb – poradnictwa socjalnego lub prawnego, w sytuacjach uzasadnionych – schronienia do 3 miesięcy.

Zapewnienie schronienia i posiłku

Osoba lub rodzina ma prawo do schronienia, posiłku i niezbędnego ubrania, jeżeli jest tego pozbawiona (art. 48 ustawy o pomocy społecznej). Udzielenie schronienia następuje przez przyznanie tymczasowego miejsca noclegowego w noclegowniach, schroniskach,

domach dla bezdomnych i innych miejscach do tego przeznaczonych. Przyznanie niezbęd- nego ubrania następuje przez dostarczenie osobie potrzebującej bielizny, odzieży i obu- wia odpowiednich do jej indywidualnych wła- ściwości oraz pory roku. Pomoc doraźna albo okresowa w postaci jednego gorącego posiłku dziennie przysługuje osobie, która własnym staraniem nie może go sobie zapewnić.

Program wychodzenia z bezdomności

Ustawa o pomocy społecznej (art. 49) daje możliwość objęcia osoby bezdomnej indy- widualnym programem wychodzenia z bez- domności, polegającym na wspieraniu osoby bezdomnej w rozwiązywaniu jej problemów życiowych, w szczególności rodzinnych i mieszkaniowych, oraz pomocy w uzyskaniu zatrudnienia. Indywidualny program wycho- dzenia z bezdomności jest opracowywany przez pracownika socjalnego ośrodka pomocy społecznej wraz z osobą bezdomną i podlega zatwierdzeniu przez kierownika ośrodka.

Jeżeli osoba bezdomna przebywa w schro- nisku lub domu dla bezdomnych, indywidu- alny program wychodzenia z bezdomności może być opracowany przez pracownika so- cjalnego zatrudnionego w tej placówce. Re- alizatorem indywidualnego programu wy- chodzenia z bezdomności jest schronisko lub dom dla bezdomnych.

Usługi opiekuńcze lub specjali- stycznych usług opiekuńczych

Zgodnie z art. 50 ustawy o pomocy spo- łecznej osobie samotnej, która z powodu wieku, choroby lub innych przyczyn wymaga pomocy innych osób, a jest jej pozbawiona, przysługuje pomoc w formie usług opiekuń- czych lub specjalistycznych usług opiekuń- czych. Usługi opiekuńcze lub specjalistyczne usługi opiekuńcze mogą być przyznane rów-

nież osobie, która wymaga pomocy innych osób, a rodzina, a także wspólnie niezamiesz- kujący małżonek, wstępni, zstępni nie mogą takiej pomocy zapewnić. Usługi opiekuńcze obejmują pomoc w zaspokajaniu codziennych potrzeb życiowych, opiekę higieniczną, zale- coną przez lekarza pielęgnację oraz, w miarę możliwości, zapewnienie kontaktów z oto- czeniem. Specjalistyczne usługi opiekuńcze są to usługi dostosowane do szczególnych po- trzeb wynikających z rodzaju schorzenia lub niepełnosprawności, świadczone przez osoby ze specjalistycznym przygotowaniem zawo- dowym.

Ośrodek pomocy społecznej, przyznając usługi opiekuńcze, ustala ich zakres, okres i miejsce świadczenia.

Usługi opiekuńcze i bytowe w formie rodzinnego domu pomocy

W przypadku braku możliwości zapewnie- nia usług opiekuńczych w miejscu zamiesz- kania osoba wymagająca z powodu wieku lub niepełnosprawności pomocy innych osób może korzystać z usług opiekuńczych i byto- wych w formie rodzinnego domu pomocy (art. 52 ustawy o pomocy społecznej). Rodzinny dom pomocy stanowi formę usług opiekuń- czych i bytowych świadczonych całodobowo przez osobę fizyczną lub organizację pożytku publicznego dla nie mniej niż trzech i nie więcej niż ośmiu zamieszkujących wspólnie osób wymagających z powodu wieku lub nie- pełnosprawności wsparcia w tej formie.

Domy pomocy społecznej

Ustawa o pomocy społecznej (art. 54) daje możliwość umieszczenia w domu pomocy społecznej osoby wymagającej całodobowej opieki z powodu wieku, choroby lub nie-

pełnosprawności, niemogącej samodzielnie funkcjonować w codziennym życiu, której nie można zapewnić niezbędnej pomocy w for- mie usług opiekuńczych.

Dom pomocy społecznej świadczy usługi bytowe, opiekuńcze, wspomagające i eduka- cyjne na poziomie obowiązującego standardu, w zakresie i formach wynikających z indywi- dualnych potrzeb osób w nim przebywają- cych. Organizacja domu pomocy społecznej, zakres i poziom usług świadczonych przez dom uwzględnia w szczególności wolność, in- tymność, godność i poczucie bezpieczeństwa mieszkańców domu oraz stopień ich fizycznej i psychicznej sprawności.

Dom pomocy społecznej może również świadczyć usługi opiekuńcze i specjalistycz- ne usługi opiekuńcze dla osób w nim niezamieszkujących. ■

Prawa pokrzywdzonego w postępowaniu karnym

Kamila Niziołek-Duda – prawnik, doradca prawny

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku Kodeks postępowania karnego definiując pojęcie pokrzywdzonego wskazuje, że jest nim osoba, której dobro prawne zostało bezpośrednio naruszone lub zagrożone w wyniku przestępstwa.

Innymi słowy, aby można było zostać uznany za pokrzywdzonego, zasadniczo musi zostać naruszone indywidualne, przysługujące danej osobie, chronione przez prawo jej dobro, takie jak: zdrowie, nietykalność cielesna, własność, cześć, dobre imię, wolność seksualna.

Podkreślenia wymaga fakt, że nie jest konieczne, aby dobro zostało przez sprawcę naruszone. Wystarczy, jeśli zachowanie sprawcy prowadzi do spowodowania zagrożenie dla chronionego prawem dobra i jest już to dostateczny powód do uznania osoby, której to dotyczy za pokrzywdzonego.

Uzyskując zatem status pokrzywdzonego, osoba taka ma prawo do:

1. Zawiadomienia prokuratora lub Policji o przestępstwie ściganym z urzędu popełnionym na jego szkodę.
2. Złożenia wniosku o ściganie w sprawach o przestępstwa ścigane na wniosek oraz cofnięcia takiego wniosku, za zgodą prokuratora

ra w postępowaniu przygotowawczym albo za zgodą sądu do rozpoczęcia przewodu sądowego na pierwszej rozprawie głównej.

3. Przesłuchania:

- w miejscu pobytu, w sytuacji w której nie może się stawić na wezwanie do stawienia z powodu choroby, kalectwa lub innej nie dającej się pokonać przeszkody.

- w charakterze świadka przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie tej czynności na odległość.

4. Powiadomienia o wszczęciu, odmowie wszczęcia albo o umorzeniu śledztwa lub dochodzenia.

5. Ustanowienia pełnomocnika – jeżeli wykaże, że warunki materialne nie pozwalają mu na poniesienie kosztów związanych z pełnomocnictwem bez uszczerbku dla siebie i rodziny, może złożyć do prokuratora (w postępowaniu przygotowawczym) lub do sądu (w postępowaniu sądowym) wniosek o wyznaczenie mu pełnomocnika z urzędu.

6. Składania wniosków o dokonanie czynności śledztwa lub dochodzenia oraz wzięcia udziału w czynności, o której dokonanie wnosił oraz w innych czynnościach śledztwa lub dochodzenia, z tym że w tym ostatnim wypadku prokurator może odmówić dopuszczenia do udziału w czynności ze względu na ważny interes śledztwa lub dochodzenia.

7. Uczestniczenia w czynnościach śledztwa lub dochodzenia, których nie będzie można powtórzyć na rozprawie, chyba że zachodzi niebezpieczeństwo utraty lub zniekształcenia dowodu w razie zwłoki.

8. Zwrócenia się w toku śledztwa lub do-

chodzenia do sądu z żądaniem przesłuchania świadka, jeżeli zachodzi niebezpieczeństwo, że nie będzie można go przesłuchać na rozprawie.

9. Doręczenia postanowienia o dopuszczeniu dowodu z opinii biegłych albo instytucji specjalistycznej oraz wzięcia udziału w przesłuchaniu biegłych i zapoznania się z opinią złożoną na piśmie.

10. Zastrzeżenia danych dotyczących miejsca zamieszkania do wyłącznej wiadomości prokuratora lub sądu w wypadku uzasadnionej obawy użycia przemocy lub groźby bezprawnej wobec pokrzywdzonego występującego w charakterze świadka lub osoby dla niego najbliższego w związku z jego czynnościami.

11. Zgłoszenia zarzutów co do treści protokołu dokumentującego czynność procesową w której uczestniczył.

12. Za zgodą prowadzącego postępowanie przygotowanie przegladania akt postępowania przygotowawczego i sporządzenia

z nich odpisów i kserokopii oraz wystąpienia o wydanie odpłatnie uwierzytelnionych odpisów lub kserokopii. Prowadzący postępowanie nie może odmówić pokrzywdzonemu sporządzenia odpisu protokołu czynności, w której pokrzywdzony uczestniczył lub miał prawo uczestniczyć, jak również dokumentu pochodzącego od niego lub sporządzonego z jego udziałem.

13. Przeglądania akt sprawy w wypadku wydania postanowienia o odmowie wszczęcia śledztwa lub dochodzenia oraz postanowienia o umorzeniu śledztwa lub dochodzenia.

14. Otrzymania na swój koszt po jednej kopii zapisu dźwiękowego lub obrazu utrwalonej w ten sposób czynności procesowej.

15. Złożenia zażalenia: na odmowę udostępnienia akt, na postanowienie o odmowie wszczęcia śledztwa lub dochodzenia do prokuratora nadrzędnego albo powołanego do nadzoru nad organem, któremu złożył zawiadomienie o przestępstwie, jeżeli w ciągu 6 tygodni nie został powiadomiony o wszczę-

ciu albo odmowie wszczęcia śledztwa lub dochodzenia na postanowienie o umorzeniu śledztwa lub dochodzenia na czynności inne niż postanowienia i zarządzenia naruszające jego prawa, na postanowienie co do dowodów rzeczowych w razie umorzenia śledztwa lub dochodzenia, na postanowienie prokuratora co do zabezpieczenia roszczenia

16. Złożenia wniosku o wyłączenie sędziego (prokuratora, innych osób prowadzących postępowanie przygotowawcze, oskarżyciela publicznego) jeżeli istnieje okoliczność tego rodzaju, że mogłaby wywołać uzasadnioną wątpliwość co do jego bezstronności w danej sprawie.

17. Niezwłocznego powiadomienia przez sąd lub prokuratora o uchyleniu tymczasowego aresztowania wobec podejrzanego, nieprzedłużeniu tymczasowego aresztowania lub o zmianie tymczasowego aresztowania na inny środek zapobiegawczy, chyba że pokrzywdzony oświadczy że rezygnuje z takiego uprawnienia.

18. Złożenia wniosku albo wyrażenia zgody na złożony wniosek podejrzanego o skierowanie sprawy przez prokuratora do instytucji lub osoby godnej zaufania w celu przeprowadzenia postępowania medacyjnego między nim a podejrzanym.

19. Wniesienia do sądu aktu oskarżenia o przestępstwo ścigane z oskarżenia publicznego w razie powtórnego wydania przez prokuratora postanowienia o odmowie wszczęcia lub o umorzeniu postępowania przygotowawczego. Termin do wniesienia aktu oskarżenia wynosi miesiąc od doręczenia pokrzywdzonemu zawiadomienia o postanowieniu. Akt oskarżenia powinien być sporządzony i podpisany przez adwokata.

20. Wystąpienia z powództwem cywilnym w toku postępowania przygotowawczego

oraz żądania zabezpieczenia tego powództwa. W razie umorzenia lub zawieszenia postępowania przygotowawczego, w którym zgłoszone było powództwo cywilne, pokrzywdzony, w terminie 30 dni od daty doręczenia postanowienia, może żądać przekazania sprawy sądowi właściwemu do rozpoznawania spraw cywilnych. Jeżeli pokrzywdzony w terminie tym żądania nie zgłosi, zabezpieczenie upada, a wniesiony poprzednio pozew nie wywołuje skutków prawnych;

21. Złożenia - po wniesieniu do sądu aktu oskarżenia przez oskarżyciela publicznego aż do czasu rozpoczęcia przewodu sądowego - oświadczenia, że chce działać w charakterze oskarżyciela lub powoda cywilnego.

22. Składania jako oskarżyciel posiłkowy wniosków dowodowych, być obecnym na całej rozprawie, zadawać pytania przesłuchi-

wanym osobom oraz złożyć apelację od wyroku. Apelacja od wyroku sądu okręgowego powinna być sporządzona i podpisana przez adwokata.

23. Wniesienia - jako oskarżyciel prywatny - do sądu i popierania oskarżenia o przestępstwa ścigane z oskarżenia prywatnego. W sprawach ściganych z oskarżenia prywatnego prokurator wszczyna postępowanie albo wstępuje do postępowania już wszczętego, jeżeli wymaga tego interes społeczny. Postępowanie toczy się wówczas z urzędu, a pokrzywdzony, który przedtem wniósł oskarżenie prywatne, korzysta z praw oskarżyciela posiłkowego.

24. Złożenia do sądu - aż czasu zakończenia przesłuchania pokrzywdzonego na rozprawie głównej - wniosku o orzeczenie obowiązku naprawienia wyrządzonej szkody

w całości lub części wobec sprawcy przestępstwa spowodowania śmierci, ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, naruszenia czynności narządu ciała lub rozstroju zdrowia, przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji lub przestępstwa przeciwko środowisku, mieniu i obrotowi gospodarczemu. Zamiast tego obowiązku sąd w razie skazania sprawcy przestępstwa może orzec na rzecz pokrzywdzonego nawiązkę w celu zadośćuczynienia za ciężki uszczerbek na zdrowiu, naruszenie czynności narządu ciała, rozstrój zdrowia, a także za doznaną krzywdę.

25. Złożenia do sądu wniosku o przyznanie świadczenia pieniężnego w trybie i na zasadach określonych ustawą z dn. 7 lipca 2005 r. o państwowej kompensacie przysługującej ofiarom niektórych przestępstw umyślnych. ■

Unieważnienie małżeństwa a rozwód

Maciej Turek – prawnik, doradca prawny

Czym różni się rozwód od unieważnienia małżeństwa?

Rozwód jak sama nazwa wskazuje rozwiązuje małżeństwa, które zostało właściwie zawarte. Podstawą orzeczenia rozwodu jest trwały i zupełny rozkład pożycia między małżonkami. Natomiast unieważnić małżeństwo można, jeżeli z określonych powodów zostało zawarte w sposób nieprawidłowy. O nieważności jak i o rozwiązaniu małżeństwa - orzeka Sąd. Oznacza to, że do czasu wydania orzeczenia małżeństwo jest w świetle prawa w pełni ważne.

Rozwód stanowi zakończenie istniejącego

małżeństwa, które zostało poprawnie zawarte i było ważne, jednakże ze względu na trwałość i zupełny rozkład pożycia między małżonkami, trwanie związku było bezcelowe.

Unieważnienie natomiast dotyczy ustalenia, że małżeństwo zostało zawarte wadliwie, a przez to że formalnie nie istniało. Uważa się je za niezawarte, z zastrzeżeniem określonych poniżej wyjątków.

Z jakich powodów można unieważnić małżeństwo?

Przyczyny te można podzielić na trzy grupy:

- *Przeszkody małżeńskie*
- *Wady oświadczenia woli,*
- *Niedostatki pełnomocnictwa,*

Przeszkody małżeńskie

Taką okolicznością jest ubezwłasnowolnienie całkowite jednego, bądź obojga małżonków zawierających małżeństwo (art. 11 § 1 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego). Jeżeli jednak, ubezwłasnowolnienie zostało uchylone, wówczas niedopuszczalne jest już domaganie się unieważnienia małżeństwa. Choroba psychiczna lub niedorozwój umysłowy, może stanowić podstawę unieważnienia małżeństwa, jeżeli występowały w dniu ślubu (art. 12 KRO). Jednak unieważnienie nie będzie wchodzić w grę w sytuacji, gdy choroba psychiczna małżonka ustanie.

Nadto nie mogą zawrzeć ze sobą małżeństwa osoby spokrewnione w linii prostej, rodzeństwo ani powinowaci w linii prostej. Jednakże z ważnych powodów sąd może zezwolić na zawarcie małżeństwa między powinowatymi. Unieważnienia małżeństwa

z powodu pokrewieństwa między małżonkami może żądać każdy, kto ma w tym interes prawny. Natomiast unieważnienia małżeństwa z powodu powinowactwa między małżonkami może żądać każdy z małżonków.

Art. 15 KRO stanowi, że nie mogą zawrzeć ze sobą małżeństwa przysposabiający i przysposobiony (potocznie odpowiednio: adoptujący i adoptowany), a unieważnienia małżeństwa z tego powodu stosunku przysposobienia między małżonkami może żądać każdy z małżonków. Nie można jednak unieważnić małżeństwa z powodu stosunku przysposobienia między małżonkami, jeżeli przysposobienie ustało.

Wady oświadczenia woli jako podstawy unieważnienia małżeństwa

Małżeństwo może być unieważnione, jeżeli oświadczenie o wstąpieniu w związek małżeński lub oświadczenie przewidziane w art. 1 § 2 zostało złożone:

- *przez osobę, która z jakichkolwiek powodów znajdowała się w stanie wyłączającym świadome wyrażenie woli,*
- *pod wpływem błędu co do tożsamości drugiej strony,*
- *pod wpływem bezprawnej groźby drugiej strony lub osoby trzeciej, jeżeli z okoliczności wynika, że składający oświadczenie mógł się obawiać, że jemu samemu lub innej osobie grozi poważne niebezpieczeństwo osobiste.*

Unieważnienia małżeństwa z powodu ww. okoliczności wymienionych może żądać małżonek, który złożył oświadczenie dotknięte wadą. Jednakże nie można żądać unieważnienia małżeństwa po upływie sześciu miesięcy od ustania stanu wyłączającego świadome wyrażenie woli, od wykrycia błędu lub ustania obawy wywołanej groźbą – a w każdym wypadku po upływie lat trzech od zawarcia małżeństwa.

Jak unieważnienie małżeństwa wpływa na sytuację dzieci małżonków?

Dzieci zrodzone w związku, który został następnie unieważniony, traktowane są jak dzieci pochodzące z małżeństwa. Oznacza to, że noszą nazwisko, które zostało wybrane przez ich rodziców dla wspólnych dzieci. Nie ma również konieczności uznania ojcostwa, bądź jego ustalenia. Ojcem pozostaje mężczyzna, którego ojcostwo wynikało z domniemania pochodzenia dzieci z małżeństwa, mimo że małżeństwo zostało unieważnione. Wynika to m.in. z przepisu art. 62 § 1 KRO.

Władza rodzicielska nie zależy od tego czy rodzice są małżeństwem, czy nie. Stąd też po unieważnieniu małżeństwa rodzicom nadal wspólnie przysługuje władza rodzicielska, o ile sąd rodzinny nie orzekał w tym przedmiocie odmiennie. Obydwoje rodzice są też zobowiązani do utrzymania i wychowania dzieci, które nie są jeszcze w stanie utrzymać się samodzielnie. Jeżeli rodzice po unieważ-

nieniu będą żyć w rozłączeniu, powinni ustalić powyższe kwestie dotyczące wspólnych dzieci, a w braku porozumienia będzie rozstrzygał sąd rodzinny.

Czy orzekając o nieważności małżeństwa sąd stwierdza winę, któregośkolwiek z małżonków, tak jak przy rozwodzie?

Orzekając unieważnienie małżeństwa, sąd orzeka, czy i który z małżonków zawarł małżeństwo w złej wierze. Za będącego w złej wierze uważa się małżonka, który w chwili zawarcia małżeństwa wiedział o okoliczności stanowiącej podstawę jego unieważnienia.

Okoliczność „złej wiary” nie jest tożsama z „winą w rozkładzie pożycia między małżonkami”. Zła wiara dotyczy stanu wiedzy na temat okoliczności stanowiącej podstawę do unieważnienia małżeństwa, przy zawieraniu małżeństwa, a mimo to nie wskazaniu, zatajeniu ich przez tego małżonka. Natomiast

„wina w rozkładzie pożycia” dotyczy relacji między małżonkami w trakcie trwania małżeństwa – który z małżonków (bądź czy też obydwójce) dopuścił się uchybień, postępował niewłaściwie doprowadzając do ustania więzi uczuciowej, fizycznej czy gospodarczej między małżonkami.

W postępowaniu o rozwód sąd może nie orzekać o winie w rozkładzie pożycia, jeżeli oboje małżonkowie się na to zgodzą. Natomiast przy unieważnieniu małżeństwa sąd musi orzec o tym, który z małżonków zawarł małżeństwo w złej wierze. Jest to konieczny element wyroku orzekającego unieważnienie małżeństwa.

Jakie skutki dla „rzekomych małżonków” ma orzeczenie złej wiary przy zawarciu małżeństwa?

Należy zastosować odpowiednio przepisy o rozwodzie dotyczące małżonka, który zawarł małżeństwo w złej wierze. Traktowany jest on tak samo, jak małżonek winny rozkładu pożycia małżeńskiego. Ma to znaczenie tylko w zakresie obowiązku alimentacyjnego między osobami, których małżeństwo zostało unieważnione.

Małżonek po unieważnieniu małżeństwa, któremu nie została przypisana wyłączna zła wiara przy zawieraniu małżeństwa i który znajduje się w niedostatku, może żądać od drugiego małżonka dostarczania środków utrzymania w zakresie odpowiadającym usprawiedliwionym potrzebom uprawnionego oraz możliwościom zarobkowym i majątkowym zobowiązanego.

Jeżeli natomiast jednemu z małżonków została przypisana wyłączna zła wiara w zawarciu małżeństwa, a unieważnienie pociąga za sobą istotne pogorszenie sytuacji materialnej małżonka niewinnego, sąd na żądanie mał-

żonka niewinnego może orzec, że małżonek wyłącznie winny obowiązany jest przyczynić się w odpowiednim zakresie do zaspokajania usprawiedliwionych potrzeb małżonka niewinnego, chociażby ten nie znajdował się w niedostatku.

Obowiązek dostarczania środków utrzymania małżonkowi po unieważnieniu małżeństwa wygasa w razie zawarcia przez tego małżonka nowego małżeństwa. Jednakże gdy zobowiązanym jest małżonek, który nie został uznany za winnego zawarcia małżeństwa w złej wierze, obowiązek ten wygasa także z upływem pięciu lat od orzeczenia unieważnienia małżeństwa, chyba że ze względu na wyjątkowe okoliczności sąd, na żądanie uprawnionego, przedłuży wymieniony termin pięcioletni.

Majątkowe skutki unieważnienia małżeństwa

Do skutków, które powstają od dnia orzeczenia unieważnienia możemy zaliczyć nadto ustanie wspólności ustawowej między małżonkami (bądź innego ustroju majątkowego między małżonkami). Mimo unieważnienia, przyjmuje się, iż majątek zgromadzony przez małżonków jest zgodny z istniejącym między nimi w czasie wspólnego pożycia ustrojem majątkowym.

Zasadniczo, w braku umów majątkowych, w ustroju wspólności ustawowej, majątek nabyty w czasie trwania unieważnionego małżeństwa jest wspólny (o ile źródło nabywania nie zostało wyodrębnione ze wspólności, np. dziedziczenie, darowizna). Zatem, mimo unieważnienia małżeństwa, przyjmuje się iż między nupturientami istniał ustrój majątkowy małżeński, co ułatwia wzajemne rozliczenie zgromadzonego majątku.

Trudno byłoby w inny sposób uregulować relacje majątkowe „byłych” małżonków, niż

przyjąć powyższe rozwiązanie, analogiczne jak przy rozwodzie. Zatem każdy z małżonków może żądać po unieważnieniu małżeństwa – podziału majątku wspólnego.

W dniu zawarcia małżeństwa kobieta nie miała ukończonych lat 18, a zaraz po ślubie żona zaszła w ciążę. Czy można unieważnić takie małżeństwa?

Nie może zawrzeć małżeństwa osoba nie mająca ukończonych lat osiemnastu. Jest to przeszkoda małżeńska, skutkująca nieważnością związku. Jednakże z ważnych powodów sąd opiekuńczy może zezwolić na zawarcie małżeństwa kobiecie, która ukończyła lat szesnaście, a z okoliczności wynika, że zawarcie małżeństwa będzie zgodne z dobrem założonej rodziny.

Unieważnienia małżeństwa zawartego przez mężczyznę, który nie ukończył lat osiemnastu, oraz przez kobietę, która nie ukończyła lat szesnastu albo bez zezwolenia sądu zawarła małżeństwo po ukończeniu lat szesnastu, lecz przed ukończeniem lat osiemnastu, może żądać każdy z małżonków. Jed-

nakże nie można unieważnić małżeństwa z powodu braku przepisanej wieku, jeżeli małżonek przed wytoczeniem powództwa ten wiek osiągnął. Dodatkowo jeżeli kobieta zaszła w ciążę, jej mąż nie może żądać unieważnienia małżeństwa z powodu braku przepisanej wieku.

Czy po uprawomocnieniu się orzeczenia o unieważnieniu małżeństwa żona wraca do swojego poprzedniego nazwiska?

Małżeństwo unieważnione uważa się za niezawarte. Orzeczenie wywiera również skutek wstecz. W rezultacie żona wraca automatycznie do swojego poprzedniego nazwiska. Inaczej jest przy rozwodzie – w ciągu trzech miesięcy od chwili uprawomocnienia się orzeczenia rozwodu małżonek rozwiedziony, który wskutek zawarcia małżeństwa zmienił swoje dotychczasowe nazwisko, może przez oświadczenie złożone przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego powrócić do nazwiska, które nosił przed zawarciem małżeństwa. ■

Pacjent u lekarza - zmiany

Bartosz Głowacki – prawnik, doradca prawny

Z dniem 1 Stycznia 2013 r. weszły w życie zmiany ułatwiające życie pacjentom. Uruchomiono Elektroniczną Weryfikację Upnień Świadczeniobiorców (eWUŚ).

Czym jest eWUŚ?

Jest to elektroniczny system weryfikacji uprawnień pacjentów do świadczeń zdrowotnych finansowanych przez NFZ, powiązany z Centralnym Wykazem Ubezpieczonych (CWU).

Dzięki temu systemowi każdy może potwierdzić swoje prawo do bezpłatnych świadczeń zdrowotnych bez konieczności przedstawiania dodatkowych dokumentów. Weryfikacja naszych uprawnień nastąpi na podstawie nr PESEL. Informacje zgromadzone w systemie eWUŚ są aktualizowane codziennie wg danych otrzymywanych m.in. z ZUS i KRUS i przedstawiają stan uprawnień pacjenta w dniu, w którym dokonano sprawdzenia.

Co to oznacza dla pacjenta?

Dzięki eWUŚ podczas wizyty u lekarza nie trzeba przedstawiać dodatkowych dokumentów potwierdzających prawo do bezpłatnych świadczeń wystarczy nr PESEL i dokument tożsamości.

Łatwiej mają zarówno pacjenci jak i lekarze. Ci pierwsi nie będą musieli pamiętać o tym, aby przy każdej wizycie okazywać aktualną legitymację ubezpieczeniową. Z kolei lekarze we własnych komputerach będą mieli

bazę wszystkich ubezpieczonych pacjentów. Dzięki temu może online sprawdzić między innymi, czy może wypisać refundowaną receptę.

Należy pamiętać, aby nasze dane były aktualne - o okresach ubezpieczenia czy członkach rodziny. Dzięki temu unikniemy komplikacji przy rejestracji u lekarza.

Kiedy mogą powstać problemy?

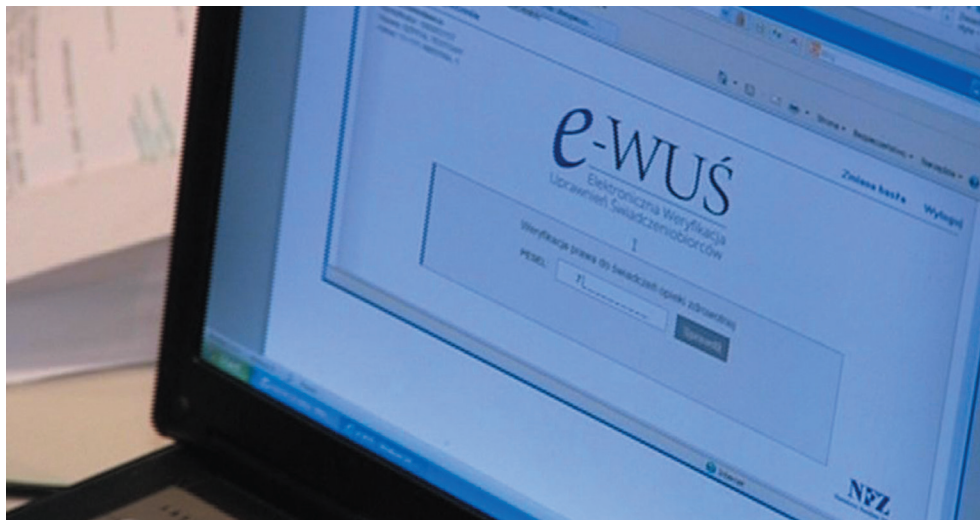
Np. w sytuacji, gdy pracodawca w wyniku zaniedbania nie zgłosił pracownika do rejestru, urodziło się nam dziecko i nie zgłosiliśmy go do ubezpieczenia, właśnie zmieniliśmy pracę i trwają wszystkie formalności. (od 1 stycznia 2013 r. jeżeli jesteś osoba ubezpieczoną, masz ustawowy obowiązek poinformować swojego płatnika składek - np. pracodawcę - o członkach Twojej rodziny, których należy zgłosić do ubezpieczenia zdrowotnego,

np. nowo narodzonego dziecka. Masz na to 7 dni od dnia jego narodzin.)

W razie niejasności, nadal będzie można dokonać weryfikacji ubezpieczenia na podstawie aktualnych zaświadczeń, czy legitymacji ubezpieczeniowej, legitymacji emeryta, rencisty czy też na podstawie oświadczenia pacjenta.

Pacjent będzie mógł złożyć oświadczenie, że posiada ubezpieczenie pod rygorem odpowiedzialności za przekazane w nim informacje i na tej podstawie otrzyma świadczenie zdrowotne. NFZ będzie płacił za leczenie, a potem sprawdzał, czy pacjent był uprawniony, by je otrzymać.

W przypadku gdy okaże się, że pacjent był nieuprawniony do leczenia, np. złożył fałszywe oświadczenie, NFZ będzie egzekwował od niego zwrot kosztów usługi oraz nienależnej refundacji leku. NFZ będzie miał możliwość odzyskania tych środków w postępowaniu egzekucyjnym na drodze administracyjnej, a nie sądowej. Dotychczas to na lekarzach ciążył obowiązek egzekwowania od nieuprawnionej osoby kosztów udzielonego świadczenia. ■

Wydziwienie spadkobiercy, odwołanie darowizny oraz testament odnaleziony po latach

Piotr Sędkak – prawnik, doradca prawny

W normalnym toku spraw po osobie zmarłej następuje przejęcie praw i obowiązków majątkowych, składających się w proces dziedziczenia (nazywanego też spadkobranie); w ogół praw i obowiązków majątkowych po zmarłym wchodzi, bądź to osoby wskazane w testamencie (mamy wówczas do czynienia z dziedziczeniem testamentowym), bądź też osoby bliskie, wedle kręgów określonych przepisami Kodeksu Cywilnego (wtedy w grę wchodzi dziedziczenie ustawowe).

Nierzadko zdarza się jednak przecieć i tak – a doświadczenie doradcy prawnego każde jedynie okoliczność tę potwierdzić – że nie wszystkie osoby spośród powołanych przez Kodeks do dziedziczenia ustawowego utrzymują ze zmarłym na tyle poprawne relacje, by mogły – w zgodzie z zasadami współżycia społecznego i w odczuciu sprawiedliwości – po nim dziedziczyć. Co więcej, nawet milczące pominięcie takich osób w testamencie nie pozbawia ich uprawnienia do dochodzenia od prawowitych spadkobierców zapłaty należnej części spadkowej (tzw. zachowku).

Aby tego typu sytuacjom zaradzić i dać przyszłemu spadkodawcy pełną autonomię,

co do określenia kręgu spadkobierców Kodeks Cywilny ustanawia instytucję wydziwienia, o której mowa w art. 1008 k.c. Wydziwienie kogoś (dokładnie: swojego potencjalnego spadkobiercę), znaczy tyle, co całkowicie i otwarcie pominąć go przy dziedziczeniu, jak również pozbawić prawa do zachowku. To najsurowsze i najbardziej dotkliwe rozporządzenie w całym prawie cywilnym dotyczące schedy spadkowej, na jaką może zdecydować się przyszły spadkodawca.

Warto w tym miejscu nadmienić, że Kodeks Cywilny co do zasady chroni najbliższą rodzinę zmarłego, dlatego przyjmuje on, że aby kogoś wydziwienić, potrzeba powołać się w testamencie w sposób wyraźny na jed-

ną z przyczyn wydziwienia, określonych w podanym powyżej przepisie art. 1008 k.c.; są to kolejno sytuacje, gdy „uprawniony do zachowku”:

1) wbrew woli spadkodawcy postępuje uporczywie w sposób sprzeczny z zasadami współżycia społecznego;

2) dopuścił się względem spadkodawcy albo jednej z najbliższych mu osób umyślnego przestępstwa przeciwko życiu, zdrowiu lub wolności albo rażącej obrazy czci; czy też

3) uporczywie nie dopełnia względem spadkodawcy obowiązków rodzinnych”; którakolwiek z tych okoliczności musi być jednak wyraźnie wyszczególniona w „ostatniej woli” testatora.

W praktyce funkcjonowania naszych biur to właśnie odwołanie się przez testament do tej trzeciej przesłanki (tj. do uporczywego niedopełniania względem spadkodawcy obowiązków rodzinnych) skutkuje wydziwieniem najbliższych zmarłego. Chociaż,

tutaj uwaga – długotrwałe niedopełnienie względem spadkodawcy obowiązków rodzinnych musi być spowodowane okolicznościami – tak przynajmniej widzi to judykatura – które leżą po stronie spadkobiercy, a nie wynikać z własnego zawinienia i postępowania spadkodawcy. Z drugiej jednak strony polskie sądy wielokrotnie w wydawanych przez siebie orzeczeniach podkreślają, że zwrot „zaniedbywanie wobec spadkodawcy obowiązków rodzinnych” jest niezwykle pojemny, a mogą mieścić się w nim (czyli dawać podstawę do wyrugowania z jakiegokolwiek korzyści spadkowej) również i takie zachowania, które prowadzą do faktycznego zerwania kontaktów rodzinnych i ustania więzi uczuciowej, normalnej w stosunkach rodzinnych. W każdym jednak przypadku spadkobierca powinien zawrzeć przyczyny wydziedziczenia w testamentie; jeśli obowiązku tego zaniedba przyjmuje się, że – pomimo obiektywnego ich istnienia – prawnie one nie zachodzą.

Jak wspomniano już powyżej, przewidziana przez Kodeks cywilny ochrona rodziny przyjmuje przy spadkobranii bardzo szerokie ramy. Do tego stopnia, iż nawet **gdy zmarły zawrze w testamencie wydziedziczenie (niejednokrotnie – jak pokazuje praktyka poradnictwa w ramach Biur Porad Prawnych i Obywatelskich – cały testament spadkodawcy do takiego tylko rozporządzenia się sprowadza), a następnie przebaczy „wyrodnemu” spadkobiercy, to prawo cywilne przyjmuje w takiej sytuacji wydziedziczenie za niebyłe**; dość powiedzieć, że akt przebaczenia może być dokonany przez spadkodawcę już w bardzo podeszłym wieku, nawet częściowo lub całkowicie ubezwłasnowolnionego, jeśli tylko nastąpi ono z dostatecznym rozeznaniem (patrz: art. 1010 k.c., który nie wymaga dla aktu przebaczenia żadnej szczególnej formy, nawet pisemnej).

To jednak nie wszystko. Pozbawiony prawa do zachowku spadkobierca może zawsze

w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku bronić się przed wydziedziczeniem w ten sposób, iż wykaże, że przyczyny tego stanu rzeczy w ogóle nie istniały w chwili sporządzenia testamentu, czyli że dziedziczenie jest bezpodstawne, pomimo ich literalnego wyszczególnienia w nim; zawsze może również dowodzić, że spadkodawca mu przebaczył.

O ile powyższe rozważania dotyczą losu majątku po śmierci jego właściciela, o tyle teraz słów kilka poświęcimy sytuacji, w której dana osoba zdecydowała się przekazać swój dobytek (najczęściej jest to wartościowa nieruchomość, bądź mieszkanie) na rzecz drugiej osoby pod tytułem darmym, a w dalszej kolejności sprawy przybrały inny obieg, niż sobie to darczyńca pierwotnie założył. Chodzi oczywiście o sytuację zawarcia umowy darowizny, w której na rzecz obdarowanego dokonywane jest przysporzenie kosztem majątku darczyńcy i to na dodatek nieodpłatnie.

Cóż zrobić w sytuacji, w której zdecydujemy się „oddać” komuś darowizną np. cały swój dobytek, a relacje z tym kimś w dłuższej perspektywie czasu ulegną pogorszeniu, albo – co gorsza – przeistoczą się w regularny konflikt?

Kodeks cywilny, w art. 898 przewiduje w takiej sytuacji instytucję odwołania darowizny. Aby z niej skorzystać, musi jednak zaistnieć przesłanka „rażącej niewdzięczności”, której dopuścić się musi obdarowany względem swojego donatora; dodatkowo, darczyńca – by odzyskać darowany składnik majątkowy – musi złożyć obdarowanemu stosowne oświadczenie na piśmie (art. 900 k.c.), a niekiedy nawet – rzecz dotyczy „odzyskiwania” darowanych nieruchomości – potrzebna będzie również i wizyta w sądzie, jako rezultat wytoczenia powództwa przeciw obdarowane-

mu o zwrotne przeniesienie prawa własności nieruchomości. **Podobnie jak przy wydziedziczeniu, polskie prawo cywilne przewiduje, iż nie jest możliwym odwołanie darowizny, jeżeli darczyńca – pomimo rażącej niewdzięczności – przebaczył obdarowanemu**; przebaczenie – kolejne podobieństwo do sytuacji wydziedziczenia – nie musi być dokonywane w jakiejś specyficznej formie, wystarczy że nastąpi z dostatecznym rozeznaniem.

Co więcej, jak statuuje to Kodeks cywilny „darowizna nie może być odwołana po upływie roku od dnia, w którym uprawniony do odwołania dowiedział się o niewdzięczności obdarowanego”, co jest kolejnym ogranicznikiem w zastosowaniu tej instytucji (art. 899 § 3 k.c.). **Można również dopowiedzieć, tytułem uzupełnienia, że „spadkobiercy darczyńcy mogą odwołać darowiznę z powodu niewdzięczności tylko wtedy, gdy darczyńca w chwili śmierci był uprawniony do odwołania albo gdy obdarowany umyślnie pozbawił darczyńcę życia lub umyślnie wywołał rozstrój zdrowia, którego skutkiem była śmierć darczyńcy” (art. 899 § 2 k.c.).**

Zacytowany powyżej fragment przepisu Kodeksu cywilnego, mówiący o rażącej niewdzięczności, jest niezwykle rozciągłą klauzulą generalną. **To z kolei implikuje obowiązek, by stosujący to prawo sąd każdorazowo zbadał, czy w konkretnym stanie faktycznym wystąpiło zdarzenie noszące cechy rażącej niewdzięczności, czy też sytuacja taka nie miała miejsca. Orzecznictwo nie może na tej płaszczyźnie wyprowadzić bowiem żadnej reguły ogólnej.**

Zazwyczaj przyjmuje się, że niewdzięczność rażąca, to postać niejako kwalifikowana do zwykłej niewdzięczności, coś więcej, aniżeli tradycyjny konflikt pomiędzy darczyńcą, a obdarowanym. Zachodzi ona w sytuacji, w której obdarowany dopuścił względem darczyńcy przestępstwa. Nie jest to jednak okoliczność jedyna.

W sposób pełny zagadnienie to rozwijają sądy i judykatura, które w formę tego pojęcia próbują od wielu lat wlać odpowiednią treść. Przyjrzyjmy się zatem dorobkowi orzecznictwu na tej płaszczyźnie.

W ocenie Sądu Najwyższego „O tym czy mamy do czynienia z rażącą niewdzięcznością obdarowanego można przesądzić tylko biorąc

pod uwagę całokształt okoliczności dotyczących zarówno darczyńcy jak i obdarowanego.

Pojęcie rażącej niewdzięczności generalnie odnosi się do takiego zachowania obdarowanego, które było skierowane przeciwko darczyńcy świadomie i w nieprzyjaznym zamiarze”.

Powszechnie przyjmuje się, że rażąca niewdzięczność występuje wówczas, gdy obdarowany przejawia agresję wobec darczyńcy, poniża jego godność osobistą, nie wywiązuje się z obowiązków wynikających z umowy darowizny. Idąc dalej tym tropem konieczne należy dopowiedzieć, że „Przesłanka niewdzięczności, w stopniu rażącym, ma kwalifikowany charakter, odnoszący się do zachowań, które oceniając rozsądnie, przy uwzględnieniu miernika obiektywnego i subiektywnego, muszą być uznane za wysoce niewłaściwe i krzywdzące darczyńcę, jak na przykład popełnienie przestępstwa przeciwko życiu lub zdrowiu, czci albo mieniu, ciężkie naruszenie obowiązków rodzinnych, naruszenie godności osobistej ze świadomością i w nieprzyjaznym zamiarze”.

Warto w tym miejscu z całą mocą odnotować – „Rażąca niewdzięczność jako przesłanka odwołania darowizny powinna być oceniona według zobiektywizowanych kryteriów, a nie według odczuć darczyńcy. Co więcej, okazuje się również, że nie każde popełnienie przestępstwa przeciwko darczyńcy może być automatycznie kwalifikowane jako aktualizujące przesłankę „rażącej niewdzięczności”, gdyż popełnienie przestępstwa wobec darczyńcy nie stanowi wystarczającej przesłanki, zwłaszcza w sytuacji, gdy sąd karny orzekając o popełnieniu przestępstwa stwierdził nieznaczny stopień winy i społecznej szkodliwości czynu, w konsekwencji czego postępowanie karne warunkowo umorzy.

Wydaje się zatem, że najlepszym podsumowaniem zaprezentowanych w tym miejscu rozważań, będących kwintesencją rozumienia terminu „rażąca niewdzięczność obdarowanego”, jest teza wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dn. 22 listopada 2005 r., VI Ca 527/2005, w której dość przytomnie sąd ten zauważył, że „Incydentalne sprzeczki, tym bardziej sprowokowane, nie mogą być podstawą do odwołania darowizny”.

Innymi słowy, o ile w przypadku wydzie-

dziczenia spadkobiercy Kodeks cywilny stawia swoistą zapórę prawną, by dać tym samym wyraz zasadzie ochrony najbliższej rodziny spadkodawcy, o tyle w przypadku odwołania darowizny ten sam kodeks chroni trwałość stosunków prawnych oraz prawo własności, pozbawienie którego jest znacznie utrudnione.

Ostatnia część naszych rozważań poświęcona zostanie sytuacji, w której po osobie zmarłej, po upływie kilku lub nawet kilkunastu lat od chwili jej śmierci, zostanie odnaleziony testament. Już na wstępie należy zauważyć, że coś takiego jak

testament „nie przedawnia się”, czy też nie traci swojej mocy w skutek upływu czasu. Rozporządzenie na wypadek śmierci jest skuteczne, a potwierdzenia praw do spadku – dokonane czy to poprzez sądowe stwierdzenie nabycia spadku, czy też przez notarialny akt poświadczenia dziedziczenia – dokonane może być i w wiele lat po śmierci spadkobiercy.

Jedynym ogranicznikiem w tym temacie jest przepis art. 945 k.c. Stanowi on jednak o tym, że nie jest możliwe powoływanie się na nieważność testamentu po upływie lat trzech od dnia, w którym osoba mająca w tym interes dowiedziała się o przyczynie nieważności, a w każdym razie po upływie lat dziesięciu od otwarcia spadku; momentem otwarcia spadku jest zawsze śmierć spadkodawcy.

Regulacja ta chroni zatem trwałość stosunków prawnych powstałych na mocy testamentu, nie stoi jednak na przeszkodzie w dokonaniu zmiany postanowienia o stwier-

dzeniu nabycia spadku, bądź też notarialnego aktu poświadczenia dziedziczenia, w sytuacji w której odnaleziony zostanie sporządzony przez spadkodawcę testament, nawet jeśli sytuacja taka będzie miała miejsce po upływie ponad dziesięciu lat od śmierci spadkodawcy.

W celu skorygowania stanu prawnego, powstałego w wyniku spadkobrania opartego np. na odwołanym testamencie, czy też niesłusznego wynikającego z przepisów Kodeksu cywilnego, zamiast z treści ważnego testamentu, należy przeprowadzić nowe postępowanie sądowe o stwierdzenie nabycia spadku po zmarłym. Sytuację taką regulują przepisy Kodeksu postępowania cywilnego, a konkretnie art. 679.

Stanowi on, że „dowód, że osoba, która uzyskała stwierdzenie nabycia spadku, nie jest spadkobiercą lub że jej udział w spadku jest inny niż stwierdzony, może być przeprowadzony tylko w postępowaniu o uchylenie

lub zmianę stwierdzenia nabycia spadku (...) jednakże ten, kto był uczestnikiem postępowania o stwierdzenie nabycia spadku, może tylko wówczas żądać zmiany postanowienia stwierdzającego nabycie spadku, gdy żądanie opiera na podstawie, której nie mógł powołać w tym postępowaniu, a wniosek o zmianę składa przed upływem roku od dnia, w którym uzyskał tę możliwość”. Statuuje to § 2 tego przepisu „wniosek o wszczęcie takiego postępowania może zgłosić każdy zainteresowany”. Ta druga kategoria podmiotów nie jest ograniczona w czasie terminem rocznym do złożenia wniosku o uchylenie, bądź o zmianę postanowienia o stwierdzenie nabycia spadku.

Tą właśnie drogą istnieje możliwość wyeliminowania z obrotu prawnego orzeczenia lub aktu notarialnego, który w sposób błędny określa krąg spadkobierców po zmarłym, nie uwzględniając w swej treści postanowień zaginionego i nieznanego przez lata testamentu. ■

Sprzedaż mieszkań pod nadzorem. Zmiany w umowach z deweloperami

Maciej Turek – prawnik, doradca prawny

W 2012 roku weszły w życie nowe przepisy dotyczące ochrony praw nabywców mieszkań od deweloperów. Obowiązkowe są rachunki powiernicze, a umowy deweloperskie muszą być podpisywane w formie aktu notarialnego.

Ustawa o ochronie praw nabywcy lokalu mieszkalnego lub domu jednorodzinnego (Dz.U. 2011 Nr 232 poz. 1377) reguluje zasady ochrony praw nabywcy, wobec którego deweloper zobowiązuje się do ustanowienia odrębnej własności lokalu mieszkalnego i przeniesienia własności tego lokalu na nabywcę, albo do przeniesienia na nabywcę własności nieruchomości zabudowanej domem jednorodzinnym lub użytkownika wieczystego nieruchomości gruntowej i własności domu jednorodzinnego na niej postawionego stanowiącego odrębną nieruchomość.

Kogo chronią nowe przepisy?

Nowe przepisy chronią nabywców – osoby fizyczne, przed utratą pieniędzy wpłaconych nieuczciwemu lub nierzetelnemu deweloperowi. Jednakże ochronę, wynikającą z ww. ustawy, zgodnie z treścią art. 37, stosuje się do przedsięwzięć deweloperskich, w odniesieniu do których rozpoczęcie sprzedaży nastąpiło po dniu wejścia w życie ustawy. Deweloper rozpoczynający nowe przedsięwzięcie ma

obowiązek co najmniej jeden z następujących środków ochrony:

- *zamknięty mieszkaniowy rachunek powierniczy;*
- *otwarty mieszkaniowy rachunek powierniczy i gwarancję ubezpieczeniową;*
- *otwarty mieszkaniowy rachunek powierniczy i gwarancję bankową;*
- *otwarty mieszkaniowy rachunek powierniczy*

Rachunek otwarty pozwoli deweloperowi otrzymać pieniądze po zakończeniu poszczególnych etapów budowy, zgodnie z treścią umowy, a rachunek zamknięty – dopiero po całkowitym zakończeniu budowy i przeniesieniu tytułu własności na nabywcę. **O każdorazowej wypłacie pieniędzy deweloperowi będzie decydował bank prowadzący rachunek, dokonując kontroli czy zostały spełnione ustawowe przesłanki wypłaty.**

Gwarancja bankowa lub ubezpieczeniowa

Deweloper zapewni nabywcy gwarancję bankową lub gwarancję ubezpieczeniową, na mocy której bank lub zakład ubezpieczeń wypłaci nabywcy – na jego żądanie – środki w wysokości wpłaconych na rzecz dewelopera kwot w przypadku ogłoszenia upadłości

dewelopera albo odstąpienia przez nabywcę od umowy deweloperskiej w przypadku przeniesienia na nabywcę prawa do lokalu lub domu, w terminie określonym w umowie deweloperskiej.

Jednakże jak wyżej wskazano – gwarancja bankowa lub ubezpieczeniowa jest jednym z alternatywnych sposobów ochrony klienta dewelopera, z której deweloper nie koniecznie musi skorzystać.

Co powinna zawierać umowa deweloperska? Czy przepisy to konkretyzują?

Do czasu wejścia w życie omawianej ustawy nie było przepisów, które szczegółowo regulowałyby kwestie nabywania mieszkań od deweloperów i ochrony nabywców. Najczęściej to deweloper przygotowywał projekt umowy, a klient miał niewielki wpływ i możliwość zmiany jej treści. Obecne przepisy wskazują, że umowa deweloperska powinna zawierać co najmniej:

- 1.** określenie stron, miejsca i daty podpisania umowy deweloperskiej;
- 2.** cenę nabycia prawa do lokalu lub domu,

3. informację o nieruchomości, na której przeprowadzone ma być przedsięwzięcie deweloperskie obejmującą informację o powierzchni działki, stanie prawnym nieruchomości, w szczególności oznaczenie właściciela lub użytkownika wieczystego, istniejących na niej obciążeniach hipotecznych i służebnościach;

4. określenie położenia oraz istotnych cech domu jednorodzinnego, będącego przedmiotem umowy deweloperskiej, lub budynku, w którym ma znajdować się lokal mieszkalny będący przedmiotem tej umowy;

5. określenie usytuowania lokalu mieszkalnego w budynku;

6. określenie powierzchni i układu pomieszczeń oraz zakresu i standardu prac wykończeniowych, do których wykonania zobowiązuje się deweloper;

7. termin przeniesienia na nabywcę

prawa, o którym mowa w art. 1;

8. wysokość i terminy lub warunki spełniania świadczeń pieniężnych przez nabywcę na rzecz dewelopera;

9. informacje dotyczące:

- *mieszkaniowego rachunku powierniczego, a w szczególności numer rachunku, zasady dysponowania środkami pieniężnymi zgromadzonymi na rachunku oraz informację o kosztach prowadzenia rachunku,*

- *gwarancji bankowej, a w szczególności nazwę banku, gwarantowaną kwotę oraz termin obowiązywania gwarancji albo*

- *gwarancji ubezpieczeniowej, a w szczególności nazwę ubezpieczyciela, gwarantowaną kwotę oraz termin obowiązywania gwarancji;*

10. numer pozwolenia na budowę oraz oznaczenie organu, który je wydał oraz informację czy jest ostateczne lub czy jest zaskarżone;

11. termin rozpoczęcia i zakończenia prac budowlanych danego przedsięwzięcia deweloperskiego;

12. określenie warunków odstąpienia od umowy deweloperskiej, a także warunków zwrotu środków pieniężnych wpłaconych przez nabywcę w razie skorzystania z tego prawa;

13. określenie wysokości odsetek i kar

umownych dla stron umowy deweloperskiej;

14. wskazanie sposobu pomiaru powierzchni lokalu mieszkalnego lub domu jednorodzinnego;

15. oświadczenie nabywcy o odbiorze prospektu informacyjnego wraz z załącznikami i zapoznaniu się przez nabywcę z ich treścią, w tym poinformowaniu nabywcy przez dewelopera o możliwości zapoznania się z dokumentami dotyczącymi dewelopera (m.in. opis księgi wieczystej nieruchomości, na której prowadzone jest przedsięwzięcie, wypis z KRS dewelopera lub aktualne zaświadczenie o wpisie do CEIDG, sprawozdanie finansowe, pozwolenie na budowę);

16. termin i sposób zawiadomienia nabywcy o odbiorze lokalu mieszkalnego lub domu jednorodzinnego;

17. informację o zgodzie banku na bezobciążeniowe wyodrębnienie lokalu mieszkalnego i przeniesienie jego własności po wpłacie pełnej ceny przez nabywcę, jeżeli takie obciążenie istnieje;

18. zobowiązanie dewelopera do wybudowania budynku, wyodrębnienia lokalu mieszkalnego i przeniesienia prawa własności tego lokalu oraz praw niezbędnych do korzystania z lokalu na nabywcę, albo przeniesienia na nabywcę własności nieruchomości wraz z domem jednorodzinnym lub użytkowa-

nia wieczystego nieruchomości gruntowej i własności domu jednorodzinnego stanowiącego odrębną nieruchomość lub przeniesienia ułamkowej części własności nieruchomości wraz z prawem do wyłącznego korzystania z części nieruchomości służącej zaspokajaniu potrzeb mieszkaniowych.

Obowiązki informacyjne dewelopera wobec nabywcy i potencjalnego klienta

Deweloper, który rozpoczyna sprzedaż obowiązany jest sporządzić prospekt informacyjny dotyczący danego przedsięwzięcia deweloperskiego. W przypadku wyodrębnienia z przedsięwzięcia deweloperskiego zadania inwestycyjnego prospekt informacyjny sporządza się dla zadania inwestycyjnego.

Na żądanie osoby zainteresowanej zawarciem umowy deweloperskiej, deweloper jest obowiązany doręczyć jej prospekt informacyjny wraz z załącznikami, nieodpłatnie na trwałym nośniku informacji. W przypadku doręczenia prospektu na trwałym nośniku informacji innym niż papier, deweloper jest

obowiązany, na żądanie osoby zainteresowanej zawarciem umowy deweloperskiej, do udostępnienia prospektu informacyjnego wraz z załącznikami w postaci papierowej w lokalu przedsiębiorstwa.

W razie zmian w prospekcie deweloper jest obowiązany doręczyć nabywcy informacje o zmianie prospektu w czasie umożliwiającym zapoznanie się z ich treścią przed zawarciem umowy deweloperskiej.

Informacje dotyczące kondycji finansowej dewelopera

Deweloper jest obowiązany przekazać nabywcy szczegółowe informacje dotyczące swojej sytuacji prawno-finansowej oraz przedsięwzięcia deweloperskiego, w tym konkretnego, oferowanego do sprzedaży lokalu mieszkalnego lub domu jednorodzinnego, w zakresie określonym w prospekcie informacyjnym, którego wzór określa załącznik do ustawy.

Na żądanie osoby zainteresowanej zawarciem umowy deweloperskiej, deweloper zapewnia możliwość zapoznania się w lokalu przedsiębiorstwa z:

- aktualnym stanem księgi wieczystej prowadzonej dla nieruchomości;
- kopią aktualnego odpisu z Krajowego Rejestru Sądowego, jeśli podmiot podlega wpisowi do Krajowego Rejestru Sądowego lub aktualnym zaświadczeniem o wpisie do Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej;
- kopią pozwolenia na budowę;
- sprawozdaniem finansowym dewelopera za ostatnie dwa lata, a w przypadku realizacji inwestycji przez spółkę celową – sprawozdaniem spółki dominującej;
- projektem architektoniczno-budowlanym.

Korzyści wynikające z umowy deweloperskiej na nowych zasadach.

Umowa deweloperska stanowi podstawę wpisu do księgi wieczystej prowadzonej dla nieruchomości, na której ma zostać przeprowadzone lub jest prowadzone przedsięwzięcie deweloperskie roszczenia nabywcy o wybudowanie budynku, wyodrębnienie lokalu mieszkalnego i przeniesienie prawa własności tego lokalu oraz praw niezbędnych do korzystania z lokalu na nabywcę, albo roszczenia przeniesienia na nabywcę własności nieruchomości wraz z domem jednorodzinnym lub użytkowania wieczystego nieruchomości gruntowej i własności domu jednorodzinnego stanowiącego odrębną nieruchomość lub przeniesienia ułamkowej części własności nieruchomości, wraz z prawem do wyłącznego korzystania z części nieruchomości służącej zaspokajaniu potrzeb mieszkaniowych.

Warto wspomnieć, iż wysokość odsetek zastrzeżonych na rzecz dewelopera, nie może przewyższać kar umownych zastrzeżonych na rzecz nabywcy.

Umowę deweloperską zawiera się w formie aktu notarialnego, a wynagrodzenie notariusza za wszystkie czynności wykonywane w związku z zawieraniem umowy deweloperskiej, w tym także za sporządzenie wypisów aktu notarialnego wydawanych przy zawarciu umowy deweloperskiej, oraz koszty sądowe w postępowaniu wieczystoksięgowym obciążają w równych częściach dewelopera i nabywcę.

Ustawa określa obowiązkowe elementy umowy i minimalny zakres ochrony nabywcy, a strony mogą w umowie zawrzeć pozostałe ustalenia. Jednakże postanowienia umowy nie mogą być sprzeczne z ustawą albo być mniej korzystne dla nabywcy niż przepisy ustawy. Postanowienia umowy deweloperskiej mniej korzystne dla nabywców aniżeli przepisy ustawy są nieważne, a w ich miejsce stosuje się odpowiednie przepisy ustawy.

W jakich sytuacjach można zrezygnować i odzyskać wpłacone pieniądze?

Nabywca ma prawo odstąpić od umowy deweloperskiej i odzyskać w całości wpłacone

deweloperowi środki na poczet inwestycji:

- *jeżeli umowa deweloperska nie zawiera elementów przewidzianych ustawą,*
- *jeżeli informacje zawarte w umowie deweloperskiej nie są zgodne z informacjami zawartymi w prospekcie informacyjnym lub w załącznikach,*
- *jeżeli deweloper nie doręczył prospektu informacyjnego wraz z załącznikami (na żądanie nabywcy albo w przypadku zmian prospektu);*
- *jeżeli informacje zawarte w prospekcie informacyjnym lub w załącznikach, na podstawie których zawarto umowę deweloperską, są niezgodne ze stanem faktycznym i prawnym w dniu podpisania umowy deweloperskiej;*
- *jeżeli prospekt informacyjny, na podstawie którego zawarto umowę deweloperską, nie zawiera informacji określonych we wzorze prospektu informacyjnego stanowiącego załącznik do ustawy;*
- *w przypadku nieprzeniesienia na nabywcę prawa własności lokalu (bądź domu), w terminie określonym w umowie deweloperskiej.*

W przypadku skorzystania przez nabywcę z prawa odstąpienia nie jest dopuszczalne zastrzeżenie, że nabywcy wolno odstąpić od umowy deweloperskiej za zapłatą oznaczonej sumy. Jeżeli nabywca odstąpi od umowy jest ona uważana za niezawartą, a nabywca nie ponosi żadnych kosztów związanych z odstąpieniem od umowy.

Upadłość dewelopera i co dalej?

Ustawa o ochronie nabywcy lokalu mieszkalnego lub domu jednorodzinnego wprowadza zmiany w prawie upadłościowym, również na korzyść nabywców, wprowadzając odrębne postępowanie upadłościowe wobec przedsiębiorcy będącym deweloperem.

W przypadku ogłoszenia upadłości dewelopera środki zgromadzone na mieszkaniowych rachunkach powierniczych, prawo własności lub prawo użytkowania wieczystego nieruchomości, na której realizowane jest przedsięwzięcie deweloperskie oraz dopłaty wnoszone przez nabywców (by dokończyć inwestycję upadłego), stanowią osobną masę upadłości, która służy zaspokojeniu w pierwszej kolejności nabywców lokali mieszkalnych lub domów jednorodzinnych, objętych tym przedsięwzięciem. Środki, prawa oraz dopłaty związane z realizacją poszczególnych przedsięwzięć deweloperskich stanowią odpowiednio osobne masy upadłości.

W przypadku, gdy po ogłoszeniu upadłości dewelopera inwestycja będzie kontynuowana przez syndyka a nabywcy wniosą ewentualne dopłaty, syndyk przenosi na nabywców prawo własności lub prawo użytkowania wieczystego nieruchomości w terminie 30 dni od dnia zakończenia przedsięwzięcia deweloperskiego, a kwoty pozostałe w osobnej masie upadłości wchodzi do funduszy masy upadłości.

E-porady

Skorzystaj z usług prawnika bez wychodzenia z domu!

W ramach projektu wdrożony został innowacyjny system poradnictwa internetowego – świadczony przez utworzoną w tym celu e-kancelarię prawną. Do obsługi e-kancelarii zatrudniono zawodowych prawników, ekspertów z poszczególnych dziedzin prawa. Dzięki temu otrzymujecie Państwo usługę prawną na najwyższym merytorycznym poziomie – a wszystko to bez konieczności wychodzenia z domu!

JAK SKORZYSTAĆ Z E-PORADY?

Aby skorzystać z e-porady należy wejść

na stronę

www.mamprawo.eu

i kliknąć przycisk e-kancelaria.

Zostaniecie Państwo przekierowani do specjalnie opracowanego formularza, który – dzięki systemowi podpowiedzi i wskazówek – pomoże Państwu zadać pytanie naszym ekspertom. Maksymalny czas oczekiwania na e-poradę wynosi 3 dni robocze od momentu przyjęcia zgłoszenia lub uzupełnienia informacji/dokumentów. Odpowiedź przyjdzie do Państwa na wskazany w zapytaniu adres e-mail, będzie do odbioru w Biurze w godzinach jego urzędowania lub przekazana telefonicznie. Szczegółowe informacje dotyczące funkcjonowania biur znajdują się na stronie projektu.

E-Porady - prawnicy odpowiadają na życiowe problemy

Prowadzę firmę która zajmuje się budowlanką, klient nie zapłacił z aczesc robót potwierdzonych protokołem odbioru i do tego przywłaszczył i nie wydał nam do tej pory naszych narzędzi mimi iz tego żądaliśmy. Ponieważ nie przedstawił nam gwarancji bankowej czy możemy spokojnie odstąpić od umowy? od dnia wezwania do wystawienia gwarancji minęło 45 dni;czy w tej sytuacji sprawę dotycząca tych przywłaszczonych rzeczy ponownie zgłaszać do prokuratury (wcześniej było wezwanie na Policję, która poza wyjaśnieniem nie podjęła dochodzenia) ale jako status kradzieży? czy inny?

Jeżeli inwestor odebrał roboty budowlane co stwierdza protokół odbioru robót prawidłowo sporządzony, a nic innego nie wynika z łączącej was umowy to stosownie do art. 654 kc inwestor obowiązany jest nie tylko na żądanie wykonawcy przyjmować wykonane roboty częściowo, w miarę ich ukończenia, ale także do zapłaty odpowiedniej części wynagrodzenia. Ponadto, stosownie do art. 6493 § 1. Kc wykonawca robót budowlanych może w każdym czasie żądać od inwestora gwarancji zapłaty do wysokości ewentualnego roszczenia z tytułu wynagrodzenia wynikającego z umowy oraz robót dodatkowych lub koniecznych do wykonania umowy, zaakceptowanych na piśmie przez inwestora. Jeżeli wykonawca nie uzyska żądanej gwarancji zapłaty w wyznaczonym przez siebie terminie, nie krótszym niż 45 dni, uprawniony jest do odstąpienia od umowy z winy inwestora ze skutkiem na dzień odstąpienia. Jeżeli zatem żądał Pan od inwestora gwarancji, a ten Panu jej nie udzielił i upłynął wyznaczony termin, to stosownie do cytowanego przepisu art. 6494 § 1 Kc to, może Pan odstąpić od umowy z winy inwestora. Brak żądanej gwarancji zapłaty stanowi przeszkodę

w wykonaniu robót budowlanych z przyczyn dotyczących inwestora. Stosownie zaś do § 3 tego przepisu inwestor nie może odmówić zapłaty wynagrodzenia mimo niewykonania robót budowlanych, jeżeli wykonawca był gotów je wykonać, lecz doznał przeszkody z przyczyn dotyczących inwestora. Jednakże w wypadku takim inwestor może odliczyć to, co wykonawca oszczędził z powodu niewykonania robót budowlanych. W tej sytuacji powinien Pan wezwać inwestora do zapłaty za roboty już wykonane i odebrane. Po odstąpieniu co do zasady będzie się Panu należało wynagrodzenie przewidziane umową jednak ostateczne przesądzenie o wysokości należnych Panu roszczeń, jest możliwe po analizie zawartej umowy o roboty budowlane, a także przyczyn dla których inwestor odmawia zapłaty wynagrodzenia (o tych przyczynach Pan nie pisze). Odnośnie do braku zwrotu narzędzi, to istotna jest kwestia czy zatrzymanie narzędzi nie jest swego rodzaju samopomocą zastosowaną przez inwestora. W zależności od konkretnych okoliczności sprawy takie prawo zatrzymania przewiduje art. 461 kc. Jeżeli nie istnieją podstawy do zastosowania prawa zatrzymania przez inwestora, to zasadniczo czyn inwestora może być oceniany z punktu widzenia praw karnego. Nie wydaje się jednak by można tu mówić o przestępstwie kradzieży, a raczej o przestępstwie przywłaszczenia z art. 284 § 1 kk, zwłaszcza, że jak domniemywam narzędzia te były przez Pana pozostawione na budowie, nie było zatem potrzeby wyjmowania ich przez sprawcę spod władztwa właściciela. Istotne jest z jakiego powodu Policja nie prowadziła dalszych czynności, czy wydane zostało postanowienie o odmowie wszczęcia dochodzenia i czy było przez Pana skarżone. Jeżeli Policja prowadziła postępowanie w kierunku kradzieży i nie

doszło do formalnego zakończenia tego postępowania to może Pan złożyć zawiadomienie do Prokuratury o przywłaszczeniu narzędzi (284 § 1 kc); prokuratura podejmując czynności sprawdzi jednocześnie prawidłowość działań Policji co sposobu załatwienia poprzedniego zgłoszenia. Jeżeli jednak wskutek działań wymienionych organów nie odzyska Pan narzędzi i brak jest po stronie inwestora uprawnienia do zastosowania tzw. prawa zatrzymania, to jedyną drogą będzie wytoczenia powództwa windykacyjnego o zwrot rzeczy z art. 222 § 1 kc.

Czy pracodawca może mnie zwolnić, z pracy, jeżeli okres ochronny przed emeryturą rozpoczyna się w połowie stycznia 2012 r, a termin wypowiedzenia umowy o pracę upływa z dniem 31.01.2012r.?

Zgodnie z art. 39 Kodeksu pracy pracodawca nie może wypowiedzieć umowy o pracę pracownikowi, któremu brakuje nie więcej niż 4 lata do osiągnięcia wieku emerytalnego, jeżeli okres zatrudnienia umożliwia mu uzyskanie prawa do emerytury z osiągnięciem tego wieku. Przepis ten zabrania jedynie złożenie przez pracodawcę wypowiedzenia pracownikowi, który w dniu otrzymania wypowiedzenia jest w wieku „przedemerytalnym”. Zakaz związany jest z czynnością wypowiedzenia umowy o pracę, zatem bez znaczenia jest kiedy w wyniku tej czynności nastąpi rozwiązanie stosunku pracy. Zatem jeśli w dacie wypowiedzenia nie był Pan/i w okresie ochronnym, to wypowiedzenie nie narusza art. 39 kp. Samo rozwiązanie stosunku pracy w wyniku złożonego wypowiedzenia, może nastąpić już w okresie ochronnym. Takie rozumienie normy art. 39 kp potwierdził Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 7 kwietnia 1999 r. (I PKN 643/98, OSNAPiUS 2000/11 poz. 418) stwierdzając, że: „zakaz wypowiedzenia umowy o pracę z art. 39 kp nie obowiązuje przed osiągnięciem wieku

„przedemerytalnego”, chociażby wiek ten pracownik przekroczył w okresie wypowiedzenia”.

jestem mężatką. wspólnie z mężem jestem współwłaścicielem mieszkania. mąż wcale nie dokłada się do kosztów utrzymania mieszkania i opłat. proszę mi powiedzieć jak mogę go zmusić do tego by płacił połowę kosztów utrzymania?

Szanowna Pani! Zgodnie z art. 27 i art. 28 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego (dalej Krio) oboje małżonkowie obowiązani są, każdy według swych sił oraz swych możliwości zarobkowych i majątkowych, przyczyniać się do zaspokajania potrzeb rodziny, którą przez swój związek założyli. Jeżeli jeden z małżonków pozostających we wspólnym pożyciu nie spełnia ciążącego na nim obowiązku przyczyniania się do zaspokajania potrzeb rodziny, sąd może nakazać, ażeby wynagrodzenie za pracę lub inne należności przypadające temu małżonkowi były w całości lub w części wypłacane do rąk drugiego małżonka. Warto pamiętać, iż nakaz ten zachowuje moc mimo ustania po jego wydaniu wspólnego pożycia małżonków. Sąd może jednak na wniosek każdego z małżonków nakaz ten zmienić albo uchylić. Należy nadmienić, że oboje małżonkowie są odpowiedzialni solidarnie za zobowiązania zaciągnięte przez jednego z nich w sprawach wynikających z zaspokajania zwykłych potrzeb rodziny co wynika z art. 30 Krio. Zaspokojeniu zwykłych potrzeb służą w szczególności: zakupy żywności, odzieży, drobnych przedmiotów urządzenia domowego, środków czystości, pomocy szkolnych, a także wydatki ponoszone w związku z zajmowaniem mieszkania, korzystaniem z energii elektrycznej, gazu i wody, bieżącą konserwacją mieszkania i naprawą urządzeń domowych, jak również wydatki na leczenie, zakup pomocy szkolnych, prasy, opłatę abonamentu radiowego i telewizyjnego itp. Wynika z tego, iż nawet jeśli Państwo nie byłiby

współwłaścicielami mieszkania i tak, z mocy prawa ciąży na Państwie wspólnie obowiązek łożenia na cele mieszkaniowe dla zaspokojenia potrzeb rodziny, którą Państwo przez swoje małżeństwo założyliście. Podsumowując, jeżeli nie ma możliwości ugodowego załatwienia sprawy, wówczas pozostaje jedynie rozstrzygnięcie na drodze sądowej. Należy złożyć wniosek do wydziału rodzinnego sądu rejonowego o wydanie nakazu, aby wynagrodzenie za pracę albo inne należności przypadające jednemu małżonkowi były w całości lub w części wypłacane do rąk drugiego małżonka.

Co daje statut rezydenta długoterminowego WE?? Jakież wiążą się z tym uprawnienia, czy muszę nadal ubiegać się o wizę?? Czy jest możliwość przyspieszenia procedury uzyskania polskiego paszportu?

Szanowny Panie, na podstawie art. 65 ust. 1 ustawy o cudzoziemcach z dnia 13 czerwca 2003 r. (tj. Dz.U. z 2006 Nr 234, poz.1694) „Zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego WE udziela się cudzoziemcowi przebywającemu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, bezpośrednio przed złożeniem wniosku, legalnie i nieprzerwanie, co najmniej przez 5 lat, który posiada: stabilne i regularne źródło dochodu wystarczającego do pokrycia kosztów utrzymania siebie i członków rodziny pozostających na jego utrzymaniu oraz ubezpieczenie zdrowotne w rozumieniu przepisów o powszechnym ubezpieczeniu zdrowotnym lub potwierdzenie pokrycia przez ubezpieczyciela kosztów leczenia na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej”. Status ten może uzyskać tylko obywatel państwa trzeciego – spoza UE. W związku z powyższym decyzję w sprawie udzielenia zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego WE wydaje wojewoda właściwy ze względu na miejsce pobytu cudzoziemca. Dokumenty winny być sporządzone w języku polskim, tłumaczenia oryginałów do-

konane przez tłumacza przysięgłego lub konsula. Cudzoziemcowi, który uzyskał zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego wydaje się kartę pobytu ważną przez 5 lat (art. 11 ust 1 i 3, art. 71b, art. 73 ust 3 pkt. 3 w/w ustawy). Ponadto, zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego udziela się na czas nieoznaczony (art. 65 ust. 7 w/w ustawy), w związku z tym nie musi Pan ubiegać się o wizę. Mając status rezydenta długoterminowego na podstawie art. 11 dyrektywy Rady 2003/109/WE z 25.11.2003 r. dotyczącej statusu obywateli państw trzecich będących rezydentami długoterminowymi z dnia 25.11.2003 r. (Dz. Urz. UE L. z 2004 r. Nr 16, s. 44) ma Pan zapewnione równe traktowanie z obywatelami polskimi w zakresie: a. dostępu do zatrudnienia i prowadzenia działalności na własny rachunek, pod warunkiem że takie działania nie wiążą się nawet okazjonalnie z wykonywaniem władzy publicznej (np. urzędnik, sędzia); jak również do warunków zatrudnienia i pracy, w tym warunków zwolnień i wynagrodzeń; b. edukacji i kształcenia zawodowego, w tym stypendiów naukowych, zgodnie z prawem krajowym; c. uznawania dyplomów zawodowych, świadectw i innych kwalifikacji, zgodnie z odpowiednimi procedurami krajowymi; d. zabezpieczenia społecznego, pomocy społecznej i ochrony socjalnej, określonych przez prawo krajowe; e. ulg podatkowych; f. dostępu do towarów i usług oraz dostaw towarów i świadczenia usług udostępnianych powszechnie oraz do procedur uzyskania zakwaterowania; g. wolności zrzeszania się i zgromadzeń oraz członkostwa w organizacjach reprezentujących pracowników lub pracodawców lub też we wszelkich organizacjach zawodowych, w tym świadczeń udzielanych przez takie organizacje, bez uszczerbku dla przepisów krajowych dotyczących porządku publicznego i bezpieczeństwa publicznego; h. swobodnego dostępu do całego terytorium danego Państwa Członkowskiego, z zachowaniem ograniczeń określonych przez ustawodawstwo krajowe ze względów bezpieczeństwa. Następnie aby móc starać się o polski paszport, musi Pan złożyć wniosek o nadanie polskiego obywatelstwa.

Zgodnie z art. 8 ust. 1 ustawy z 15 lutego 1962 r. o obywatelstwie polskim (tj. Dz. U z 2000, Nr 28, poz. 353) „Cudzoziemcowi można, na jego wniosek, nadać obywatelstwo polskie, jeżeli zamieszkuje na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej co najmniej 5 lat na podstawie zezwolenia na osiedlenie się, zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego Wspólnot Europejskich lub posiadając prawo stałego pobytu”. Po uzyskaniu polskiego obywatelstwa będzie mógł Pan złożyć wniosek o wydanie dokumentu paszportowego (art. 7 ustawy z dnia 13 lipca 2006 r. o dokumentach paszportowych tj. Dz. U. z 2006 r. Nr 143, poz. 1027) do właściwego wojewody ze względu na miejsce stałego pobytu (art. 43 ust. 1 ww. ustawy). Termin na załatwienie sprawy wynosi miesiąc (art. 6 ust. 1 ww. ustawy w zw. z art. 35 § 3 k.p.a.).

W II dziale KW jest wpisany jako jedyny właściciel mąż klientki, podczas gdy w akcie notarialnym jest to ujęte jako majątek wspólny małżonków. W zawiadomieniu o dokonaniu wpisu jest prawidłowo. A sprawa spadkowa po tym Właścicielu wszczęta.

Jeśli nieruchomość została nabyta do majątku wspólnego małżonków, a wskutek błędnego wykonania wniosku – zawartego w akcie notarialnym – o dokonanie wpisu w księdze wieczystej, wpisano w jej dziale II tylko jednego z małżonków, to stan taki zgodnie z art. 5 ustawy z dnia 6 lipca 1982 roku o księgach wieczystych i hipotece nazywa się „niezgodnością między stanem prawnym nieruchomości ujawnionym w księdze wieczystej a rzeczywistym stanem prawnym”. Istnieją dwie drogi umożliwiające usunięcie tej niezgodności. Pierwsza w postępowaniu wieczystoksięgowym (wydaje się, że droga ta nie będzie mogła być wykorzystana wskutek upływu czasu) wymaga złożenia wniosku o usunięcie niezgodności, powstałej wskutek niewykonania wniosku zawartego w akcie notarialnym (o ile, wniosek

ten wyraźnie wskazuje na dokonanie wpisu jako właścicieli obojga małżonków). Rozpatrzenie wniosku jest kompetencją sądu wieczystoksięgowego, działającego w trybie i na zasadzie art. 626(8) § 2 Kodeksu postępowania cywilnego. Wniosek o usunięcie niezgodności powinien także zawierać wniosek o wpis zastrzeżenia, zgodnie z art. 626(13) Kodeksu postępowania cywilnego. Droga druga, w postępowaniu procesowym, opiera się na art. 10 wskazanej ustawy, zgodnie z którym małżonek którego prawo nie jest wpisane (lub jest wpisane błędnie) może żądać usunięcia niezgodności. Postępowanie procesowe wszczyna się poprzez złożenie pozwu o uzgodnienie stanu prawnego księgi wieczystej założonej dla określonej nieruchomości z rzeczywistym stanem prawnym. Skoro wszczęto już „sprawę spadkową” po zmarłym małżonku, wpisanym jako wyłączny właściciel nieruchomości nabytej do majątku wspólnego małżonków, to w osiągnięciu celu tego postępowania nie ma znaczenia niezgodność między stanem prawnym nieruchomości ujawnionym w księdze wieczystej a rzeczywistym stanem prawnym, pod warunkiem że za „sprawę spadkową” rozumie się sprawę w celu nabycia praw do spadku. Sąd orzekając w sprawie o nabycie praw do spadku określa krąg spadkobierców i określa udziały w całym spadku poszczególnych spadkobierców, nie dokonując jednocześnie podziału masy spadkowej. Tym niemniej, usunięcie niezgodności między stanem prawnym nieruchomości ujawnionym w księdze wieczystej a rzeczywistym stanem prawnym jest w interesie nieujawnionego jako właściciel małżonka i sprawa ta powinna zostać wszczęta niezależnie od toczącego się postępowania spadkowego. Rozstrzygnięcie co do treści wpisu w dziale II księgi wieczystej ma bowiem znaczenie dla ewentualnego działu spadku, tj. postępowania w celu ustalenia kto nabywa własność konkretnych składników majątku spadkowego.

Mam pytanie w związku ze sprawą spadkową która ma się odbyć za miesiąc. Spadkobierca, którym jest mój teść nie zostawił testamentu. Moja szwagierka która założyła tą sprawę nie uwzględniła w pozwie lokat oszczędnościowych, które w chwili śmierci posiadał spadkodawca, a które potem ona zlikwidowała, gdyż miała upoważnienie. Mam od banku potwierdzenie istnienia tych lokat. Nie wiem czy mam napisać osobne pismo do sądu, czy wystarczy na rozprawie o tym powiedzieć. Spadkobiercami są moja szwagierka i mój syn, który jest niepełnoletni.

Z przedstawionego przez Panią opisu stanu faktycznego wynika, że spadkodawcą jest Pani teść, zaś spadkobiercami powołanymi do spadku są Pani syn (niepełnoletni, a więc przyjęcie spadku nastąpi z dobrodziejstwem inwentarza - nie będzie odpowiadał za ewentualne długi spadkowe) oraz Pani szwagierka. Pani szwagierka zapewne złożyła do sądu wniosek o stwierdzenie nabycia spadku na podstawie testamentu. W toku tego postępowania sąd wydaje postanowienie, w którym wskazuje kto po kim dziedziczy i w jakim ułamku, który wynika z treści testamentu. Postanowienie sądu wydane w tym postępowaniu jest dopiero podstawą do złożenia kolejnego wniosku do sądu rejonowego miejsca położenia majątku spadkowego o dział spadku. W postępowaniu o dział spadku sąd jest zobowiązany do ustalenia składu i wartości spadku, czyli winny być brane pod uwagę wszystkie prawa majątkowe przysługujące teściowi za życia, czyli także prawo do środków pieniężnych z lokat bankowych, gdyż stanowią one majątek spadkowy. W postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku Sąd nie ustala składu spadku i nim nie dzieli. Odpowiadając wprost na Pani pytanie, celem dokonania podziału majątku spadkowego, konieczne jest złożenie osobnego wniosku o dział spadku - po uprawnieniu się postanowienia Sądu o stwierdzeniu nabycia spadku. Wniosek składa spadkobierca, czyli Pani syn, za którego - wobec jego niepełnoletności - winna działać Pani jako jego przedstawicielka ustawowa.

STOWARZYSZENIE INICJATYW SAMORZĄDOWYCH

WOLONTARIAT

w związku z realizacją projektu

ŚWIADOMY OBYWATEL

bezpłatne poradnictwo obywatelskie na terenie powiatu
łęczyńskiego, lubartowskiego i m. Lublin

**Poszukujemy osób chętnych do odbycia wolontariatu,
zainteresowanych zdobyciem doświadczenia zawodowego
do pracy w Punkcie Poradnictwa Obywatelskiego
w Lublinie, Łęcznej i Lubartowie**

JEŚLI JESTEŚ:

- absolwentem lub studentem kierunku prawo i administracja,
- lubisz kontakt z ludźmi,
- działanie to Twoje drugie imię,
- masz trochę wolnego czasu i chciałbyś od stycznia 2013r. rozpocząć z nami współpracę

**prześlij swoje CV ze zdjęciem na adres:
swiadomyobywatel@sis-dotacje.pl**

**W TYTULE E-MAILA PROSIMY O PODANIE NAZWY MIASTA,
W KTÓRYM CHCIELIBYŚCIE ODBYĆ WOLONTARIAT.**

**Szczegółowe informacje można uzyskać pod numerem telefonu
tel. 81 53 43 203**

NA ZAKOŃCZENIE WSPÓŁPRACY WOLONTARIUSZ OTRZYMA REFERENCJE.

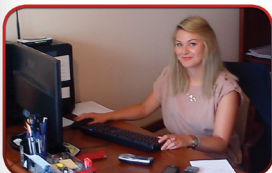
Projekt realizowany przy wsparciu Szwajcarii w ramach szwajcarskiego programu współpracy z nowymi krajami członkowskimi Unii Europejskiej.

BIURA PORAD PRAWNYCH I OBYWATELSKICH

PUŁAWY

ul. Lubelska 2C/14 (II p.)
tel.: (81) 881 05 85

pulawy@mamprawo.eu

KRASNYSTAW

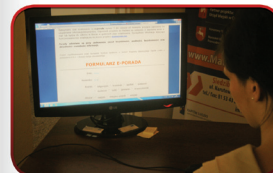
pl. 3-go Maja 18
tel.: (82) 576 00 20

krasnystaw@mamprawo.eu

KRAŚNIK

ul. Kościuszki 7a
tel.: (81) 821 02 96

krasnik@mamprawo.eu

BIURA CZYNNE OD PONIEDZIAŁKU DO PIĄTKU OD GODZINY 8:00

ŚWIDNIK

ul. 3 Maja 3/2
tel.: (81) 751 68 21

swidnik@mamprawo.eu

BIŁGORAJ

ul. Kościuszki 31 (I p.)
tel.: (84) 686 01 31

bilgoraj@mamprawo.eu

OPOLE LUB.

ul. Kościuszki 5/1 (I p.)
tel.: (81) 827 33 40

opole@mamprawo.eu

Aktualny harmonogram prac poszczególnych biur na stronie

www.MamPrawo.eu

Kilka słów o Stowarzyszeniu Inicjatyw Samorządowych

Stowarzyszenie Inicjatyw Samorządowych od 18 lat aktywnie działa na rzecz rozwoju samorządności, budowy społeczeństwa obywatelskiego i państwa prawa. SIS realizuje projekty o zasięgu regionalnym, krajowym i międzynarodowym.

SIS jest partnerem społecznym dla licznych inicjatyw społecznych i gospodarczych. SIS tworzy warunki do międzysektorowej współpracy, dialogu społecznego i partycypacji obywateli w podejmowaniu ważnych dla nich decyzji.

SIS zabiega o rozwój powszechnego, bezpłatnego poradnictwa prawnego i obywatelskiego w Polsce. Prowadzi sieć bezpłatnych biur poradnictwa prawnego i obywatelskiego oraz internetową e-kancelarię prawną

w ramach projektu „Mam Prawo”. Na bazie doświadczeń i wypracowanych standardów projektu „Mam Prawo” rozwija współpracę z administracją rządową i samorządową w celu budowy ogólnopolskich rozwiązań systemowych w tym zakresie.

SIS zostało zaproszone przez Kancelarię Prezydenta RP w charakterze eksperta do udziału w konsultacjach mających na celu stworzenie systemu bezpłatnej pomocy prawnej w Polsce

SIS wspiera rozwój instytucjonalny samorządów w Polsce i innych krajach Europy Środkowowschodniej. Prowadzimy na ich rzecz m.in.: szkolenia specjalistyczne, doszkalające i podnoszące poziom kompetencji urzędników, wdrażamy systemy zarządzania jakością ISO oraz systemy informatyczne usprawniające obsługę mieszkańców.

SIS jest aktywnym członkiem Lubelskiego Partnerstwa Publiczno-Społecznego, które skupia samorządy, instytucje rynku pracy, wiodące organizacje pozarządowe i firmy szkoleniowe. W ramach LPPS, SIS wypracowuje ogólnopolskie standardy współpracy międzysektorowej na rzecz rozwoju rynku pracy.

SIS jest aktywną instytucją otoczenia biznesu. W planach Stowarzyszenia na najbliższą przyszłość znajduje się stworzenie Lubel-

skiego Centrum Wsparcia Biznesu.

SIS Instytucja Otoczenia Biznesu to nowoczesna infrastruktura IT, laboratoria komputerowe, pracownia technologii 3D. W ramach Centrum oferowane będą również specjalistyczne usługi dla biznesu – prawne, finansowe, szkoleniowe

SIS wspiera obszary wiejskie i rolnictwo. Działa na rzecz społeczności lokalnych na terenach wiejskich, realizując liczne projekty szkoleniowe, doradcze, promocyjne i edukacyjne.

Przy SIS działa specjalnie powołany do obsługi rolników Instytut Doradztwa Rolniczego, zajmujący się doradztwem i szkoleniami, pomocą przy pozyskiwaniu środków UE i promocją innowacyjnych technologii.

WAŻNIEJSZE OSIĄGNIĘCIA

- **ponad 3000 przeszkolonych osób w kraju i za granicą**
- **20 zrealizowanych projektów w ramach ZPORR, POKL, POPT, PPZ**
- **Projekty realizowane na terenie całego kraju: Warszawa, Gdańsk, Lublin, Szczecin, Łódź, Poznań**
- **Projekty realizowane na zlecenie instytucji państwowych: MSWiA, MRR, MPiPS, MSZ, PARP**
- **Własne publikacje, projekty filmowe, rozwiązywania informatyczne**
- **6 projektów w realizacji. W tym projekty szkoleniowe, z zakresu poradnictwa prawnego,**

PLANY ROZWOJOWE ZŁOŻONE WNIOSKI

- 💡
SIS INSTYTUCJA OTOCZENIA BIZNESU
 - 1897 m² powierzchni biurowej, konferencyjnej, i laboratoryjnej
 - Nowoczesna infrastruktura IT, laboratoria komputerowe
 - Pracownia technologii 3D
 - Specjalistyczne usługi dla biznesu – prawne, finansowe, szkoleniowe
- 💡
Nowoczesna TV INTERNETOWA HD 3D
 - Studio telewizyjne
 - Produkcja programów w technologii HD i 3D
 - Własne kanały tematyczne
 - Transmisje satelitarne online
 - Aplikacje na urządzenia mobilne i smart TV
- 💡
FARMA FOTOWOLTAICZNA
 - 4000 paneli
 - Moc 1MW
 - System informatyczny wspomagający zarządzanie elektrownią i pełniący funkcje edukacyjne

W następnym numerze między innymi:

- Dowody w postępowaniu administracyjnym
- Jakie prawa ma konsument chcący odstąpić od umowy?
- Nowelizacja prawa budowlanego - koniec z pozwoleniem na budowę?
- Instytucja pomocy prawnej - pełnomocnik z urzędu, zwolnienie od kosztów sądowych
- Osobista służebność mieszkania a dożywocie oraz instytucja hipoteki odwróconej.
- Upadłość pracodawcy skutki dla pracownika rola FGSP
- Jak odzyskać zaległe wynagrodzenie od pracodawcy?

**PARTNER
SPOŁECZNY**

18 lat dla rozwoju

**KSZTAŁTUJEMY
RELACJE**

STOWARZYSZENIE INICJATYW SAMORZĄDOWYCH

BEZPŁATNE SZKOLENIE

PROJEKTOWANIE I MONTAŻ SIECI ŚWIATŁOWODOWEJ

szkolenie zakłada dwa moduły do wyboru:

PROJEKTANT SIECI

64h teorii i 32 h praktyki:

- budowa sieci
- projektowanie torów optycznych
- pomiary tłumienności
- reflektometria
- pomiary dyspersji i jakości transmisyjnej
- lokalizacja uszkodzeń
- podstawy montażu i spawania włókien

MONTER

16h teorii i 64h praktyki:

- składowe sieci
- typy włókien i ich zastosowanie
- osprzęt
- przygotowanie i organizacja kabli
- spawanie włókien różnych typów
- pomiary jakości spawu

ZGŁOSZENIA I INFORMACJE:

ul. Narutowicza 56A; 20-016 Lublin
tel. /fax: 81 53 43 203 lub 81 53 43 200

e-mail: info@sis-dotacje.pl

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Człowiek - najlepsza inwestycja
Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

BEZPŁATNE PORADY

**"Świadomy obywatel –
bezpłatne poradnictwo
obywatelskie"**

BIURA:

LUBLIN

LUBARTÓW

ŁĘCZNA

**ZAPRASZAMY MIESZKAŃCÓW LUBELSZCZYZNY
DO SKORZYSTANIA Z BEZPŁATNYCH PORAD**

STOWARZYSZENIE INICJATYW SAMORZĄDOWYCH

INFORMACJE: ul. Narutowicza 56a, 20-016 Lublin
tel. / fax: 81 53 43 201 lub 203
info@sis-dotacje.pl

www.sis-dotacje.pl

Projekt realizowany przy wsparciu Szwajcarii w ramach szwajcarskiego programu współpracy z nowymi krajami członkowskimi Unii Europejskiej.

**STOWARZYSZENIE INICJATYW
SAMORZĄDOWYCH**

BEZPŁATNE SZKOLENIE

W RAMACH PROJEKTU OFERUJEMY:

**MIĘDZYNARODOWY CERTYFIKAT INSTALATORA SIECI
ŚWIATŁOWODOWYCH - FIBER OPTICS ASSOCIATION**

ZAJĘCIA W SYSTEMIE WEEKENDOWYM

KOMFORTOWE WARUNKI - hotel i wyżywienie

WYKWALIFIKOWANĄ KADRĘ TRENERSKĄ

UPRAWNIENIA SEP (DO 1 kV)

informacje:

www.swiatlowody.org

Stowarzyszenie Inicjatyw Samorządowych

ul. Narutowicza 56A, 20-016 Lublin

tel./ fax: 81 / 53 43 203 info@sis-dotacje.pl

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Człowiek - najlepsza inwestycja
Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej
w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

POTRZEBUJESZ POMOCY PRAWNEJ ?

MAM § PRAWO

BIŁGORAJ
KRASNYSTAW
KRAŚNIK
OPOLE LUBELSKIE
PUŁAWY
ŚWIDNIK

ZGŁOŚ SIĘ DO JEDNEGO Z NASZYCH BIUR !

STOWARZYSZENIE INICJATYW SAMORZĄDOWYCH

ul. Narutowicza 56a, 20-016 Lublin
tel./ fax: 81 53 43 203,
www.mamprawo.eu

e-mail: info@sis-dotacje.pl
www.sis-dotacje.pl